

Vliv odměn a trestů na děti v mladším školním věku

Bc. Petr Čermák

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petr Čermák**
Osobní číslo: **H140205**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vliv odměn a trestů na děti v mladším školním věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti využívání kázeňských prostředků a jejich vlivu na děti v mladším školním věku.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu prostřednictvím dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

AUGER, Marie-Thérèse. BOUCHARLAT Christiane. Učitel a problémový žák: Strategie pro řešení problémů s kázní a učením. Praha: Portál s.r.o., 2005, ISBN 80-7178-907-0.

BENDL, Stanislav. Jak předcházet nekázní aneb kázeňské prostředky. Praha: ISV nakladatelství, 2004, ISBN 80-86642-14-3.

ČAPEK, Robert. Odměny a tresty ve školní praxi: kázeňské strategie, zásady odměňování a trestání, hodnocení a klasifikace, podpora a motivace žáků. Praha: Grada, 2014, ISBN 978-80-247-4639-5.

MATĚJČEK, Zdeněk. Po dobrém, nebo po zlém?: o výchovných odměnách a trestech. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968.

PRŮCHA, Jan. Moderní pedagogika. Praha: Portál s.r.o., 1997, ISBN 80-7178-170-3.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce: **1. prosince 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2016**

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 18.2.2016

..... Petr Čermák

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá nejfrekventovanějšími výchovnými prostředky, kterými jsou odměny a tresty. Zkoumá, jaký vliv má odměňování a trestání na děti v mladším školním věku. Práce nahlíží na skutečnost, jaká rizika mohou odměny a tresty přinášet v důsledku častého používání a dále na to, zda motivace jedince použitá jako určitého regulačního prvku ve výchově může tyto dva fenomény nahradit, nebo je omezit. Praktická část zjišťuje, jakým způsobem reagují děti na odměňování a trestání a jaký mají postoj na používání odměn a trestů jako výchovného prostředku. Obsah diplomové práce a z ní vyvozené závěry jsou určeny k dalšímu využití především pro rodiče a pedagogy.

Klíčová slova:

odměny, tresty, výchovné prostředky, výchova, výchovné styly, rodina, rodiče, funkce rodiny, motivace, mravní výchova.

ABSTRACT

The thesis deals with the most frequent educational resources, which are rewards and punishments. Examines the impact of the rewards and punishment on children in school age. Work looks at the reality, what risks they can bring rewards and punishments as a result of frequent use and whether the motivation of individuals used as a regulatory element in the education of these two phenomena may replace or reduce. The practical part investigates how children respond to rewards and punishment and their attitude to the use of rewards and punishments as an educational resource. The content of the thesis and the conclusions drawn from it are intended for other uses, especially for parents and educators.

Keywords:

rewards, punishments, educational resources, training, educational styles, family, parents, family function, motivation, moral education.

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za odborné vedení, metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Děkuji také ředitelce Základní školy v Židlochovicích paní Ing. Janě Králové za čas věnovaný mým osobním konzultacím vztahujících se k odbornému zpracování diplomové práce a dále všem učitelům a žákům místní školy za jejich ochotu a spolupráci při vyplňování dotazníků.

Bc. Petr Čermák

Motto:

„Jako dospělí máme určitou zodpovědnost vůči našim dětem a dětem na celém světě. Je naší odpovědností vytvořit bezpečná, zdravá a uctivá prostředí, ve kterých se mohou děti vyvíjet.“

Peter Gray

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1 RODINA A VÝCHOVA	13
1.1 RODINA	13
1.1.1 Charakteristika rodiny	14
1.1.2 Funkce a význam rodiny	16
1.1.3 Výchovné styly rodiny	17
1.2 VÝCHOVA	18
1.2.1 Mravní výchova	19
1.2.2 Metody a principy výchovy	20
1.2.3 Faktory ovlivňující výchovu	21
1.2.4 Věková kategorizace dětí	22
2 ODMĚNY.....	25
2.1 ODMĚNA - VYMEZENÍ POJMU.....	26
2.2 TYPY ODMĚN.....	26
2.3 FUNKCE ODMĚŇOVÁNÍ	27
2.4 ODMĚNY A JEJICH RIZIKA	28
3 TRESTY	30
3.1 TREST - VYMEZENÍ POJMU	31
3.2 DRUHY TRESTŮ	32
3.3 FUNKCE TRESTÁNÍ.....	33
3.4 VÝZNAM TRESTU.....	33
4 ODMĚŇOVAT NEBO TRESTAT?	35
4.1 MOTIVACE	36
4.2 RODIČOVSKÁ AUTORITA.....	37
4.3 MEZI TRESTEM A ODMĚNOU	38
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	41
5.1 PŘÍPRAVA DOTAZNÍKU	41
5.2 TVORBA HYPOTÉZ A PRACOVNÍCH OTÁZEK	42
5.3 CHARAKTERISTIKA RESPONDENTŮ	44
5.4 ANALÝZA ODPOVĚDÍ RESPONDENTŮ	44
5.5 ZÁVĚR PRAKTICKÉ ČÁSTI	70
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	74
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	77
SEZNAM PŘÍLOH.....	79

ÚVOD

Velký význam pro výchovu dítěte má vzájemná spolupráce všech členů v rodině, tedy nastavení a vymezení výchovných vztahů a prostředků mezi rodiči a dětmi. Aby tyto vztahy byly co nejtěsnější, je nutné, aby vliv výchovných prostředků, mezi které patří neodmyslitelně odměny a tresty byl velmi citlivý, neboť každé dítě vnímá odměňování nebo trestání odlišně.

Problematika vlivu trestání a odměňování je stále velmi aktuálním a často diskutovaným tématem, která ovlivňuje spolu s výchovou a vzděláváním další vývoj dítěte. Patří mezi základní výchovné prostředky, které rodiče při výchově svých dětí užívají. Postoj k udělování odměn a trestů se v poslední době očima rodičů do značné míry změnil. Většina rodičů se už tak často nepřiklání k fyzickým trestům a při výchově přihlížejí především na osobnost svého dítěte.

O tomto tématu, tedy o odměnách a trestech a jejich vlivu na výchovu dětí bylo v minulosti napsáno již mnoho knih, odborných článků a další literatury. V dnešní době je ale nutné přihlídnout také k novým aspektům, které jsou patrné v současné společnosti. Jsou jimi například změna životního stylu, přechod od výchovy autoritářské k výchově demokratické, ale také například i rozvojové schopnosti dětí, nebo jejich výchovné možnosti.

Moje diplomová práce se zabývá stále diskutovaným tématem, kterým je vliv odměn a trestů na děti v mladším školním věku. Ve své diplomové práci se pokusím o to, aby byla za dodržení všech náležitostí a povinností srozumitelná, dobře se četla a každého čtenáře obohatila o něco nového. Součástí práce bude průzkum mezi žáky II. stupně základních škol, zaměřený na jejich vnímání udělování odměn a trestů a dále na to, jaký vliv mají tyto výchovné prostředky na jejich výchovu.

Důvodem, proč jsem si vybral právě toto téma, je pro mě jeho aktuálnost, protože v současné době jsem také v pozici rodiče, který má zájem na tom, aby výchova a s ní spojené výchovné prostředky – odměny a tresty byly při výchově dětí využívány efektivně. K úspěšnému vypracování diplomové práce se pokusím využít také zkušeností, které jsem získal při dosavadní výchově svých dětí.

Cílem mé diplomové práce je průzkum a analýza výchovných prostředků, tedy odměn a trestů v efektivní výchově a jejich vliv na děti. Nastínění důležitosti, jakou zaujímají

vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi, dále zdůvodnění nezastupitelnosti trestů a odměn ve výchově, jejich význam a vliv na edukaci a rozvoj osobnostní stránky dítěte.

V první části diplomové práce osvětlím co je to rodina, jakou má funkci ve společnosti, jaké propaguje výchovné styly, které faktory ovlivňují výchovu. V dalších kapitolách bych chtěl definovat to, co jsou tresty a odměny, jaký mají význam a funkci ve výchově a upozornit na možná rizika při jejich používání. V poslední kapitole teoretické části bych se chtěl zamyslet nad tím, zda jsou ve výchově efektivnější tresty a odměny, nebo autorita a motivace vychovávajících rodičů.

V praktické části se pokusím formou dotazníkového šetření provedeného na základní škole analyzovat názory a postoje dětí na odměny a tresty, které neodmyslitelně patří k výchově. Závěry z této práce mohou posloužit jak rodičům, tak i učitelům a dalším výchovným pracovníkům k zamyšlení, co je pro výchovu efektivnější a kterým směrem se tedy ve výchově dále ubírat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A VÝCHOVA

Rodina a výchova, tyto dvě slova patřili odedávna k sobě. Ve výchovné oblasti patří k základním funkcím každé rodiny primární výchova, to znamená "*osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti*" (Kraus, Poláčková, 2001, s. 81). Podle Rabušicové (2004) je jedním z mnoha cílů každé rodiny - zajistit optimální vývoj dětí.

K nejběžnějším výchovným prostředkům v každé rodině patří vedle dodržování základních pravidel chování také udělování příkazů a zákazů. Patří sem také odměňování a vzájemné porozumění. Rodina, potažmo rodiče se pomocí těchto výchovných prostředků snaží dítěti vštípit určitý způsob života a předat mu s tím spojené sociální požadavky a normy. Odměňováním a trestáním podporuje v dítěti zájem se s těmito požadavky ztotožnit.

V následujících kapitolách se budu zabývat blíže rodinou i výchovou, jejich vývojem, funkcemi a úkoly a pokusím se osvětlit vývoj a psychické zrání dítěte během školní docházky.

1.1 Rodina

V průběhu času se rodina vyvinula v důležitý sociokulturní článek člověka, který jej ovlivňuje po dobu celé ontogeneze. Jak uvádí Matoušek (2003, s. 9), rodina už odedávna existuje především z toho důvodu, aby rodiče mohli pečovat a své děti. Kromě toho uvádí, že rodina je také základní jednotkou v každém společenství lidí a je biologicky významná pro udržení lidstva. Rodinu lze chápat jako primární sociální jednotku - skupinu, která je typická svou jedinečností a neopakovatelností.

Členové rodiny mají obvykle společný cíl, vzájemně kooperují a plánují společnou budoucnost a při vzájemném uspokojování jak hmotných, tak i duševních potřeb jsou si nápomocni.

Velký sociologický slovník (in Havlík, Kořa, 2002, s. 67) rodinu popisuje jako "*nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou, jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kulturního vývoje.*"

Mezi základní znaky, vystihující rodinu současnosti dle mého názoru patří několik níže uvedených bodů:

- členové rodiny sdílí společnou domácnost
- rodinní příslušníci vzájemně spolupracují a jsou si nápomocni
- členové rodiny jsou povětšinou v příbuzenském poměru, za určitých okolností to tak být nemusí
- vyznávají společně určité tradice a zvyklosti
- rodina je jakousi uzavřenou formou soužití

Rodina je formou dlouhodobého solidárního spolužití osob spojených příbuzenskými vztahy, ve které jsou dospělí členové zodpovědní za výchovu dětí. Je zdrojem vlivů působících na vývoj dítěte, ovlivňuje všechny jeho složky osobnosti od jeho narození až do období dospělosti.

Pro zdravě fungující rodinu je typická interakce ve výchově. Znamená to, že nejen rodiče ovlivňují svou autoritou a výchovným působením svoje potomky, ale existuje zde i zpětná vazba, tedy že i rodič podléhá výchovnému působení svého potomka. Nejedná se tedy o jednostranné výchovné působení, ale vzájemné ovlivňování typické pro soužití vzájemně se respektujících členů rodiny.

1.1.1 Charakteristika rodiny

Jak je již uvedeno výše, tvoří rodina primární sociální skupinu, jejíž hlavní náplní je zajišťování zájmů jednotlivců i společnosti. Rodinu můžeme také definovat jako *„strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí“* (Kraus, Poláčková, 2001, s. 78).

Znakem charakterizující tradiční rodinu je svazek muže a ženy. Je založený na vzájemném soužití, společně sdílené domácnosti a plnění si společenských rolí vyplívajících z postavení rodiny ve společnosti.

Rodinu můžeme také definovat jako instituci, která v první řadě zajišťuje funkci reprodukční, edukační, socializační a jejím dalším neméně důležitým posláním je přenos kulturních tradic.

Mezi další úkoly rodiny patří seznamování potomků se společensky ustálenými vzory lidského chování, učení jedinců jednat v interakcích a budování určitého postoje ke společenskému okolí v každém členovi rodiny.

Jiřina Máchová (1974) popisuje rodinu takto:

- rodina **základní** (jádrová, nebo nukleární) se sestává pouze z otce, matky a dětí. Všichni žijí společně v jedné domácnosti.
- rodina **rozšířená** kromě již výše zmíněných členů obsahuje další příbuzné, jako jsou prarodiče, strýcové, tety, bratřenci a sestřenice atd. Tyto ostatní členy nazýváme příbuzenstvem
- rodina **orientační** je taková, kde se daný jedinec narodil.
- rodina **rozmnožující** (prokreační) je rodina nová, je založena novým manželstvím sezdaného páru

Rodina v každé vyspělé společnosti je odpovědná za výchovu dětí. Tato odpovědnost vychází z historických a kulturních tradic společnosti a její důsledky, ať jsou pozitivní, nebo negativní se odrážejí v životě každé rodiny. Rodina má ve výchově důležitou a nezastupitelnou roli, ke které se přidávají také další determinanty, jako jsou vrstevnické skupiny, různé instituce organizující volný čas, mediální prostředky, škola a mnoho dalších organizací. Ti všichni mohou tak jako rodina působit na výchovu a další vývoj dítěte. Toto ovlivňování výchovy může být činěno přímou i nepřímou cestou.

V současné době zaznamenala rodina oproti minulosti mnoho významných změn. V posledních desetiletích dochází k nárůstu rozvodovosti a tím k narušení stability rodiny. Je to způsobeno nejen vzrůstající emancipací, ale i zvyšováním počtu ateisticky smýšlejících jedinců.

Proměnu rodiny je možné též spatřovat v celkové struktuře rodiny. Vícegenerační soužití je na ústupu, v rodinách klesá počet dětí. Rodiči se v důsledku kariéry stávají osoby ve vyšším věku. Důležitou změnou jsou i časové nároky rodičů strávené mimo rodinu, většinou v pracovním procesu. Na rodinu působí i měnící se životní styl, urbanizace, zaměstnanost a mnoho dalších vnějších i vnitřních faktorů.

1.1.2 Funkce a význam rodiny

"Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti" (Střelec, 2005, s. 110). Kraus (2008) přiřazuje mezi funkce rodiny mimo jiné i společně strávený čas členů rodiny. V současné době nabývá významnost rodiny opět na síle a stává se jakousi intencí, o kterou je potřeba bojovat.

Myslím si, že bychom měli mít neustále v paměti, že mezi základní hodnoty člověka, kterými jsou vztah k ostatním lidem, k přírodnímu prostředí, jež nás obklopuje, ale také obecně ke společnosti, záleží především na tom, jaký má jedinec vztah k sobě samému. Jmenovaný výčet hodnot se tvoří, nebo se může utvářet a formovat právě přednostně v rodinném prostředí.

Podle Havlíka (2002, s. 68) jsou pro současnou rodinu charakteristické tyto funkce: biologická a reprodukční, emocionální a ochranná, ekonomická a funkce socializační a výchovná

- **Funkce biologicko-reprodukční** patří mezi nejzákladnější funkce každé rodiny. Je důležitá jak z pohledu společnosti jako celku, tak i pro rodinu z pohledu zodpovědného a plánovaného rodičovství. Jejím hlavním úkolem je zabezpečení a udržení lidského rodu.
- **Funkce ochranná** se projevuje ve vztazích mezi rodiči a dětmi, v zajišťování životních potřeb dítěte. Dítě by se mělo v rodinném prostředí za všech okolností cítit bezpečně.
- **Funkce sociálně-ekonomická** plní také jednu z nejdůležitějších funkcí. Ekonomická situace rodiny je mimo jiné závislá na ekonomické aktivitě členů domácnosti, jejich schopnostech finančně zabezpečit rodinu, rodinný rozpočet a kvalitní péče o všechny členy rodiny. Poruchou této složky dochází ke snížení životní úrovně všech členů dotčené rodiny.
- **Funkce výchovná a citová** je nejdůležitější funkcí, kterou rodina zabezpečuje. Vede k vytváření dobrých vztahů v rodině, k rozvíjení citových potřeb všech rodinných příslušníků, ale také k učení se základních vzorců chování dítěte a k rozvoji jeho dispozic a schopností.

Rodina a její funkce se mění neustále. Na fungování rodiny bylo vždy závislá mimo jiné i tvorba dalších vztahů, a to zejména rodičovství a vychovávání dětí. „Rodina ve svém

souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní” (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79).

1.1.3 Výchovné styly rodiny

„Výchovný styl je souhrn záměrných i spontánních způsobů chování vychovatele k vychovávanému“ (Průcha, Walterová, Mareš, 1995, s. 258).

Různé způsoby výchovy v sobě nesou odlišné charakteristiky cíleného i bezděčného působení na dítě. Postoje rodičů, nebo i jiných vychovatelů k dětem zahrnují vzájemné emoční vztahy, požadavky na děti a jejich zpětnou kontrolu, způsob odměňování a trestání a závisle na tom i celkové emoční klima v rodině (Čáp, 1993).

Dělení výchovných stylů je dle různých autorů odlišné. Mezi trojici tradičních typů výchovy patří styl: autoritativní, liberální a demokratický. Zakladatelem této typologie je německý psycholog Kurt Lewin, který uskutečnil výzkum týkající se rozdílných modelů způsobu výchovy ve skupinách dětí, při kterém pozoroval odlišný způsob prožívání a chování dětí (Čáp, Mareš, 2007).

- **Autoritativním** (autokratickým) stylem je myšlena taková výchova, kdy rodič při výchově užívá spíše rozkazů, hrozeb a trestů před respektováním potřeb a přání dítěte. Nepřipouští žádnou diskuzi. Děti se snaží ovlivňovat pouze svými zkušenostmi a úsudky. Dítě je často hodnoceno negativně, což má za následek chladný vztah mezi dospělým a dítětem.
- Opakem je **liberální** styl výchovy. V tomto případě vychovatel děti řídí pouze občas, plnění svých požadavků nekontroluje a ani nevyžaduje jejich důsledné plnění. Dítě nemá stanoveny hranice chování a není nijak usměrňováno.
- Třetí výchovným stylem podle Lewina je **demokratická** výchova. Vychovatel podporuje iniciativu dětí, vede s nimi diskuze, naslouchá jejich potřebám a více než tresty a zákazy preferuje osobní příklad. Důležitým prostředkem výchovy je spolupráce, podávání návrhů, otevřená komunikace. Dítě má dostatečný prostor pro zodpovědnost.

Jiné rozdělení uvádí Matějček (1992). Rozlišuje dva základní modely výchovy - model, který je charakteristický **pozitivním citovým vztahem** k dítěti a model s **negativním citovým vztahem** k dítěti, kterým může být např. výchova rozmazlující, zavrhuující, protekční atd.

Osobně si myslím, že demokratický přístup k výchově, jež je kombinací jak respektu k osobnosti dítěte, tak podpory iniciativy a stanovení hranic chování je pro dítě tím nejideálnějším způsobem výchovy. Obdobně jako je pro autoritativní způsob výchovy charakteristické trestání, je pro demokratickou výchovu charakteristické řešení problémů pomocí diskuzí a vysvětlování. Dítě tak má možnost se samo zapojit do hledání řešení vzniklých problémů skrze rozhovory s dospělými.

1.2 Výchova

Rodinná výchova má velkou zásluhu na tom, jak se bude každé dítě vyvíjet, jak se bude moci zařadit do společenského života, ale i jak dosáhne osobního štěstí a spokojenosti. Výchova dětí, která zabezpečuje jeho správný tělesný a duševní vývoj, a také všestrannou přípravu pro život ve společnosti je hlavní funkcí rodiny (Baláž, 1981).

Pod slovem výchova si můžeme představit proces, kde veškeré záměrné i nezáměrné činnosti formující osobnost člověka jsou zahrnuty v procesu socializace, tedy začleňování jedince do společnosti. Kraus (2008, s. 64) definuje výchovu takto: *„Výchova je procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“*

Ve výchově se jeví velice důležitou ta skutečnost, aby ve vztahu rodiče a dítěte byla stanovena jasná pravidla, které by měli být oběma stranami respektována. Nevhodná výchova ze strany rodiče se může na chování dítěte projevit zcela zásadním způsobem. Někdy si rodiče ani neuvědomují, že dítě kopíruje jejich nežádoucí stereotypy, protože dítě se od malička od rodičů učí, přejímá jejich návyky, životní postoje a napodobuje jejich chování.

Rodiče často kladou na dítě nereálné požadavky, jejichž cílem je vychovat dítě "správně". Ideální výchova neexistuje. Důležité však je to, aby dítě vyrůstalo ve stabilním a laskavém prostředí s rodiči, kteří dítě a jeho potřeby respektují, jeví o něj dostatečný zájem a kladou

na něj přiměřené požadavky. Jen s pocitem oboustranné důvěry je možná taková výchova, která zaručuje nejen upevňování vztahu, ale i zdárný všestranný rozvoj dítěte.

1.2.1 Mravní výchova

Mravní výchova je spjatá s hodnotami a hodnotovou orientací jedince. Kraus (2006) uvádí, že mravní výchova patří mezi nejdůležitější a nejsložitější složky výchovy. Na jejím základě se dále rozvíjí osobnost. Jejím úkolem je utváření morálního přesvědčení jedince v duchu mravních norem společnosti.

Mravní výchova každého jedince probíhá v několika fázích, které nejsou od sebe jednoznačně oddělené. Tyto fáze se prolínají a jejich výsledkem je **formování osobnosti**. Hlavní odpovědnost při formování osobnosti spočívá na rodičích, ale další činitelé, kterými jsou například učitelé a vychovatelé mohou v tomto procesu významně přispět.

Cílem mravní výchovy je vytvoření takové osobnosti, která se ve svém chování a jednání řídí a přizpůsobuje mravním normám, které přijala za své. Pouhé přizpůsobení se požadavkům mravní výchovy není možné. Aby bylo mravní jednání osobnosti uvědomělé a plnohodnotné, musí dojít u každého jedince k vytvoření vnitřní motivace.

Chování odpovídající morálním normám je tak výslednicí působení morálních zásad, zvyků a dalších morálních pojmů, kterými jsou přesvědčení, potřeba, zvyk apod.

Jak jsem již uvedl, mravní výchova probíhá v několika fázích. Výsledkem první fáze mravní výchovy je formování **mravního vědomí**, kdy vznikají představy a pojmy o pravidlech chování.

Ve druhé fázi jde o utváření **mravního přesvědčení**. V této fázi vychovávaný jedinec dospívá k závěru, že dodržování norem je prospěšné nejen jemu, ale i celé společnosti.

V poslední fázi formování osobnosti si jedinec vytváří takové **návyky jednání a chování**, které korespondují s přijatými společenskými normami.

Pokud tyto pojmy převedeme na dítě, tak je nutností, aby si dítě z počátku uvědomovalo svoje chování. Postupem času by mělo být ukázněné a samostatné. Nemělo by jít v žádném případě o slepou poslušnost, ale o dobrovolné chování a rozhodování se ve svém jednání. Dosažení prosociálního chování vyžaduje od každého jedince velkou dávku snažení, trpělivosti a uvědomělého jednání.

1.2.2 Metody a principy výchovy

Výchova a s ní spojené formování osobnosti jedince se uskutečňuje při různých příležitostech a v různých etapách jeho života. Je uskutečňována dle různých postupů a metod. Každá výchovná metoda používaná vychovatelem má svoji funkci a nelze ji upřednostňovat před ostatními. Kučerová (1996) přirovnává výchovné metody k postupu, na jehož základě probíhá promyšlená a cílevědomá výchova v souladu s mravními zásadami.

Obecně lze tyto metody rozdělit podle věku vychovávaného jedince a podle toho, které morální hodnoty chceme u vychovávaného jedince dále rozvíjet a posilovat. Metody můžeme dále klasifikovat podle převládajících činností obsažených v konkrétní metodě.

V prvním případě se jedná o **mravní uvědomování**, kde cílem výchovy se formou příkazů, zákazů a vysvětlování stává znalost a porozumění žádoucímu chování. Do této oblasti ještě patří výchova příkladem a výchova pomocí přesvědčování.

Ve druhém případě hovoříme o **mravní aktivitě**. Cílem tohoto druhu výchovy je pomocí povzbuzování a vedení k samostatnosti formou úkolů samostatné a odpovědné jednání.

Výchova a její úspěšnost souvisí s mnoha dalšími okolnostmi. Mezi ty nejpodstatnější patří samozřejmě osobnost vychovatele a vychovávaného, výchovné pojetí a v neposlední řadě je možné sem zařadit i organizaci a materiální zabezpečení samotného výchovného procesu.

Postupem času došlo ve výchově k vytvoření určitých zásad neboli principů, které se staly zárukou efektivnosti při výchovné činnosti. Nejefektivnějším a zároveň výchozím je princip **cílevědomosti**. Vymezuje částečné i konečné cíle, kterých by měl vychovatel nebo jiný pedagog ve výchově dosáhnout.

Na něj úzce navazuje princip **soustavnosti**. U této zásady jde o seřazení výchovných metod takovým způsobem, aby byly logicky uspořádané a tvořily logický pořádek. Princip **názornosti** klade důraz na to, aby výchova byla přizpůsobována smyslovému vnímání jevů a skutečností vychovávaným jedincem.

Naproti tomu princip **aktivnosti a uvědomělosti** poukazuje na aktivitu vychovávaného při různých činnostech během výchovného procesu a porozumění požadavkům při tomto procesu na něj kladených. Velký důraz je při výchově kladen i na princip **přiměřenosti**.

Jeho úkolem je, aby výchovné metody byly v souladu s věkem a schopnostmi vychovávaného.

1.2.3 Faktory ovlivňující výchovu

Nejzákladnějším rozdělením činitelů ovlivňujících výchovu je rozdělení na faktory vnější a vnitřní. **Vnitřními faktory** rozumíme psychické předpoklady (dispozice) vychovávaného jedince, což jsou vrozené a získané vlastnosti osobnosti. Mezi **vnější faktory** řadíme sociální a životní prostředí, v němž se vychovávaný jedinec nachází.

Dalšími faktory, které ještě ovlivňují výchovu, jsou podle Binarové (2001) vztahy v rodině, ekonomická úroveň, úplnost rodiny, výchovné postoje rodičů, vzdělání a inteligence rodičů, pohlaví dítěte. Z výchovného hlediska jsou rodiče chápáni jako nejpřirozenější vychovatelé.

Jejich nejdůležitějším úkolem je kromě vytváření sociálních vazeb, výchova dítěte. Způsob samotné výchovy je v každé rodině jedinečný. Je ovlivňován, jak jsem již bylo řečeno vzděláním rodičů, jejich věkem, zkušenostmi, ale také například i sociokulturním statutem rodiny.

V současné době se můžeme stále více setkávat s problémy ve výchově dětí, s jejich agresí a disociálním chováním. Velký podíl na tomto stavu je připisován kromě sociálního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, také rodičům a jejich výchovným metodám.

Na dítě negativním způsobem doléhá nezáměr rodičů, jakož i přehnaná péče. Jeho výchova je v neposlední řadě determinována nejednotností obou rodičů, kdy se nepřiměřeně střídá přísnost, shovívavost, tolerance a někdy i lhostejnost.

Výchovu dítěte tak v nemalé míře ovlivňuje vzájemná komunikace v rodině, rodinné klima a postoj, jaký rodiče jsou schopni k dítěti zaujmout. Jak uvádí Lacinová a Škrdlíková (2008), dítě je schopné reagovat na chování rodičů na základě svých vrozených dispozic a tím jim poskytuje zpětnou vazbu.

Pokud je rodič schopen tyto reakce dítěte posoudit, může své chování a postoje k dítěti eventuálně změnit. Tímto způsobem je možné dosahovat co nejefektivnějších výsledků při výchově.

1.2.4 Věková kategorizace dětí

Dítě bychom mohli definovat jako jedince, který prochází první částí svého vývoje. Toto vývojové období, které není jednoznačně ohraničeno, nazýváme dětství. Satirová (1994, s. 274) dělí tuto vývojovou část života ještě na další 3 etapy:

- *1.etapa - od početí po narození. Doba trvání: 9 měsíců.*
- *2.etapa - od narození do puberty. Doba trvání: 10 až 14 let.*
- *3.etapa - od puberty po dospělost. Doba trvání: 7 až 11 let.*

V tomto období by měli rodiče s dítětem co nejvíce pracovat a věnovat mu co nejvíce svého času. Právě v této životní etapě dochází k rozvoji jeho prosociálního chování, jakým je například učení se poznávání věcí a dějů kolem sebe, osvojování si konkrétních dovedností úměrné jeho věku, žít v kolektivu se svými vrstevníky, nebo umění se učit.

Pro dítě je v tomto období nejdůležitější učení a socializace. „*V rámci mezilidské interakce získává potřebné zkušenosti, rozvíjí se jeho schopnosti a dovednosti. Dítě různé sociální podněty vnímá, rozlišuje je podle toho, zda jsou pro ně příjemné či zajímavé, pamatuje si je a určitým způsobem na ně reaguje. Jeho rozvoj je na této sociální stimulaci závislý, bez ní by se v mnoha oblastech nevyvíjelo, resp. neuspokojivým způsobem*“ (Vágnerová, 2008, s. 99).

Mladší školní věk dítěte

Mladším školním věkem označujeme období dítěte mezi šestým a jedenáctým rokem. V tomto období již dítě navštěvuje první stupeň základní školy. Ve škole pak pod vlivem edukace ze strany pedagogů dochází k dalšímu rozvíjení psychického, sociálního a kognitivního vývoje.

V psychickém vývoji dítěte je možné pozorovat mnohé změny. Život dítěte se začíná rozdělovat na školní povinnosti (učení se číst, psát, počítat) a na hru. Postupně však školní výuka a povinnosti s ní spojené vytlačují dětskou hru a stávají se hlavním bodem dětské činnosti.

V tomto období jsou pro dítě důležité dobré školní výsledky, které mají vliv na jeho zdravý a bezproblémový psychický vývoj. V opačném případě může vést špatný prospěch k demotivaci, ve vážnějších případech může dokonce docházet k somatickým potížím.

U dítěte dochází ke zlepšení jemné motoriky a k rozvoji slovní zásoby. Paměť je stabilnější a logické operace v myšlení jsou organizovanější.

Při získávání informací je nejprve závislé na učitelích a rodičích, později si tyto informace dokáže samo ověřovat vlastním srovnáváním. Emoční chování se stává stabilnější a vyváženější než je tomu v předškolním období.

Dle rozdělení Piageta je kognitivní vývoj dítěte v mladším školním věku „*ve fázi konkrétních logických operací*“ (J. Piaget in Vágnerová, 1999, s. 111). Dítě již dokáže posuzovat některé jevy podle více kritérií současně, chápe souvislosti mezi různými ději. V tomto vývojovém období každého jedince tedy dochází k novému kvalitativnějším způsobu usuzování.

Ve sféře sociálního vývoje se nástupem do školy dítěti rozšiřují vlivem nově získaných kontaktů s vrstevníky a učiteli další sociální vztahy. Dítě ale stále jako svoji autoritu uznává svoje rodiče a pedagogy. V chování dochází k větší sebekontrolě v sebeovládání. Jednání v různých životních situacích probíhá dle zjednodušených konkrétních pravidel.

Starší školní věk dítěte

Starší školní věk, jinými slovy - pubescence je obdobím, do kterého dítě vstupuje mezi jedenáctým a patnáctým rokem věku. Toto stadium vývoje je možné rozdělit ještě na dvě další fáze:

- **prepuberta** - začínají se objevovat první znaky pohlavního dospívání - dochází k rychlejšímu somatickému růstu
- **puberta** - období, v němž proces tělesných změn končí již zcela vyvinutou rozmnožovací schopností

V kognitivním vývoji dochází k přechodu do zcela nové kvalitativnější fáze – „*stadia formálních logických operací*“ (J. Piaget in Vágnerová, 1999, s. 165). Jedinec začíná přemýšlet i o věcech, které si do tohoto okamžiku nedokázalo představit, začíná chápat abstraktní pojmy (svoboda, smutek, lítost). Při řešení různých situací začíná uvažovat o alternativách.

Představy jsou vůči mladšímu školnímu věku již méně živé - stávají se obecnějšími. Jedinec dokáže skládat složitější věty na základě zvětšující se slovní zásoby. „*Kognitivní vývoj je výsledkem interakce zrání a učení. Teprve tehdy, když je pubescent z neuro-*

fyziologického hlediska dostatečně zralý a získal dostatečné zkušenosti, může se dále rozvíjet" (Vágnerová, 1999, s. 165).

Z hlediska sociálního vývoje je zřejmá změna v kvalitativně nových vztazích k vrstevníkům, ale i k dospělým. Svoje práva ve vztahu k dospělým se snaží ve větší míře prosazovat na úkor následných reakcí dospělých.

V případě pracovních či vztahových nezdarů se uchyluje k různým druhům protestů. Vrstevnické vztahy jsou podřizovány potřebám skupiny, kterou dítě sdílí spolu s ostatními. Vzájemné vztahy ve vrstevnické skupině se stávají kritériem pro sebehodnocení.

Pro tento věk dítěte je specifická i kultura, která je podřizována jeho potřebám a kterou se chce odlišit od svého okolí (oblékání, hudba, způsob vyjadřování atd.).

2 ODMĚNY

Slovo odměna v každém z nás vzbuzuje něco jiného. V někom pocit něčeho příjemného, pro jiného je to uspokojení z dobře odvedené práce, v ostatních vyvolává radost. Podle Mádrové (1998) není odměnou jen nějaký dar, nebo pochvala, ale je to široká paleta našeho chování, kterým vyjadřujeme, jakým způsobem dítě přijímáme a také to, jak reagujeme na jeho projevy.

Pro dítě znamená odměna vyjádření spokojenosti rodičů s jeho chováním a jednáním. Dítě odměnu vnímá jako pozitivní zpětnou vazbu. Odměnu používají dospělí zejména proto, aby tím ještě více posílili naučené chování dítěte.

Odměnou vyjadřujeme hodnocení jedinci náš postoj vůči jeho chování nebo jednání a snažíme se ho tak uspokojit v jeho potřebách. Ovšem s jistotou nemůžeme říct, za jaké chování má či nemá být jedinec - v našem případě dítě odměňováno. Správně posoudit za co má být dítěti odměna udělena není jednoduché.

Mezi ty kdo nejčastěji odměňují, řadíme zejména rodiče. Jejich odměnou je nejčastěji pochvala, dárek, návštěva oblíbeného místa, nebo je nezřídka vyjádřena penězi. Podoba odměny se odvíjí především od věku dítěte a také od toho, za co má být udělena. Odměňování má ve výchově velice důležité místo. Aby tento výchovný prostředek měl smysl a plnil svoji funkci, je nutné jej používat s rozvahou a neodměňovat každou drobnou maličkost.

Obecně můžeme říct, že odměna má pro každé dítě jiný význam. Co může být pro jedno dítě odměnou, v očích druhého dítěte to může být zklamání. Odměna, která nic nepřináší, nemá pro dítě výchovnou hodnotu.

Udělená odměna by měla být přiměřena věku a osobnosti dítěte. S postupujícím věkem dítěte ztrácí význam odměny spojené s materiální stránkou (hračky, sladkosti) a nahrazují je spíše odměny duševní povahy, jakými jsou například kladný citový vztah, projev sympatie nebo pochvala.

2.1 Odměna - vymezení pojmu

Odměnou rozumíme záměrné působení rodičů a jiných vychovatelů, které je spojeno s kladným chováním a jednáním vychovávaného. Vychovávanému tak přináší odměna uspokojení některé z jeho potřeb.

Matějček (2007) ve své knize uvádí, že důležitým okamžikem při definování pojmu odměna je uvědomění si faktu, že odměnou není to, co jako odměnu vnímá vychovávající, ale odměnou se stává to, co jako odměnu vnímá vychovávaný.

Odměnu dítě samozřejmě nevnímá jen jako hodnocení rodičů v domácí výchově. Z pedagogického hlediska definuje Průcha (2009, s. 179) odměnu takto: *"Odměna je jedna z forem vnějšího motivačního působení na žáka ve škole i doma, zpravidla s pozitivním účinkem. Jedná se o záměrně navozený následek toho, že žák dobře splnil uložené požadavky, nebo něco dobře vykonal z vlastní iniciativy."*

Z pohledu pedagogické psychologie Čáp (1993, s. 314 - 315) vymezuje odměnu jako *"působení (některého z rodičů, učitelů, vychovatelů, ale také sociální skupiny), které je spojeno s určitým chováním nebo jednáním jedince, vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání a přináší jedinci uspokojení některých jeho potřeb a tím i libost"*.

Kopřiva (2008, s. 157) charakterizuje odměny jako *"nerovnocenný vztah dvou lidí, kdy jeden přiměje toho druhého udělat něco, co by ten druhý sám od sebe pravděpodobně nedělal a při nepřítomnosti odměny ani dál dělat nebude"*

Odměna ve formě pochvaly patří mezi základní potřeby každého člověka. *"Pochvala uspokojuje potřebu uznání, výkonu, porozumění a má silný motivační účinek"* Čáp (1993, s. 316). Pochvalou za dobře odvedenou práci jsou odměňováni nejen dospělí, ale zejména děti.

2.2 Typy odměn

Pokud bychom chtěli nějakým způsobem klasifikovat odměny, zjistíme, že sem nemůžeme zařadit jen dárky ve formě sladkostí, hraček, knížek a elektroniky, ale patří sem nepřeberné množství všeho, co dítěti přináší potěšení, radost, vzrušení a nevšední zážitky.

Odměny, kterými rodič, nebo jiný dospělý (pokud se týká výchovy dětí) vyjadřuje dítěti svoji spokojenost a radost z jeho chování nebo úspěchů spojených se školou, sportem v jiných zájmových oblastech, můžeme rozdělit do tří skupin. Čáp (1993) dělí odměny na emoční, neboli morální a na materiální.

V odborné literatuře týkající se odměňování a trestání ve výchově je popisována ještě jedna kategorie odměn, a sice odměn ve formě zážitků. Takto ji nepřímě popisuje například Matějček.

- **emoční odměny** - zahrnují pochvaly, uznání, povzbuzení, projevy sympatie a citový vztah. Emoční odměny jsou v mnohých případech účinnější než odměny ve formě dáreků, neboť laskavé slovní pohlazení nebo spokojený výraz ve tváři nedokáže žádný dárek nahradit. Pokud je takovéto vyjádření spokojenosti umocněno ještě pohlazením, nebo objetím - je to ta nejlepší motivace k dalším životním úspěchům.
- **materiální odměny** - jsou ohodnocením chování a jednání dítěte formou různých věcných dáreků, sladkostí nebo třeba penězi. Odměnu převedenou na peníze ocení zejména starší děti, protože je pak na jejich fantazii, co si za tuto odměnu pořídí. Je však důležité, aby rodiče v případě volby materiální odměny věděli po čem jejich dítě touží, v opačném případě se stává takováto odměna jen další nepotřebnou věcí v dětském pokoji.
- **zážitkové odměny** - umožňují podle Matějčka poskytnout dítěti něčeho milého. Tyto odměny poskytují dítěti kromě radosti také poznat něco zajímavého. Dítě tak může prožít společně se svými rodiči nějaké nové dobrodružství, užít si s nimi zábavu. Zážitkové odměny také neobyčejně utužují a ještě více sbližují vztah mezi dětmi a jejich rodiči.

Je samozřejmostí, že se všechny tři uvedené formy odměn ve výchově dětí prolínají a používají v různých kombinacích.

2.3 Funkce odměňování

Při odměňování jde především o vzájemný vztah mezi vychovatelem a vychovávaným. Vychovatel, v našem případě rodič musí mít výběru vhodné odměny na paměti, že odměny

nenavozují jen příjemné emocionální stavy, ale plní i určitou funkci ve vztazích s vychovávaným. Těmito funkcemi jsou:

- **zpětná vazba** - její význam spočívá v tom, že dítěti udělená odměna je pro něj informací, že jeho jednání je v souladu s představami a požadavky vychovatele. Naopak pro vychovatele je zpětnou vazbou to, že dítě je s odměnou spokojené a na základě těchto reakcí může korigovat další výchovné působení.
- **motivace** - upřímně vyslovená pochvala má pro dítě velmi silný motivační účinek. Opět záleží na tom, jak již bylo napsáno na jiném místě, že vychovatel musí dobře znát osobnost dítěte, aby v případě udělení, nebo vyslovení odměny dobře odhadl, jaká odměna bude pro dítě tou nejpříznivější.
- **vyjádření důvěry** - dítě mimo jiné vnímá odměnu jako vyslovení osobní důvěry vychovatele v jeho chování. Vhodně udělená odměna prohlubuje vzájemný vztah mezi oběma stranami.

Odměna udělená ve správný čas a na správném místě má nezastupitelnou a rozhodující funkci v posilování a utvrzování žádoucího chování.

2.4 Odměny a jejich rizika

Je pravdou, že v dnešní době je chválení nebo odměňování tak rozšířené, že jen málokoho napadne zpochybňovat jeho platnost. Metoda chválení a odměňování je zcela jistě v pořádku, ale může nastat závažný problém. Kvalita vztahu mezi odměňujícím a dítětem se může velice rychle rozpadnout, zvláště pokud je chování dítěte založeno na tom, že své chování přizpůsobuje odměnám.

Časté odměňování dětí může poškodit vztah mezi nimi a rodiči. Děti, které si zvykly být chválené, mohou v okamžiku, kdy tuto očekávanou odměnu nedostanou zažít pocit zklamání.

A. Kohn (in Kopřiva 2008) vidí velké nebezpečí ve snižování vnitřního zájmu dítěte a jeho vnitřní motivace v důsledku častého používání odměn. Odměny bývají často používány v tom smyslu, aby dítě vykonalo nějakou činnost, kterou nechce vykonat samo, ale tuto činnost po něm vyžadují rodiče.

Někdy si ovšem rodiče neuvědomují ten fakt, že dítě by tuto činnost vykonalo i samo od sebe a proto by případná odměna nebyla ani potřebná.

V souvislosti s fakty uvedenými v předchozích řádcích, tedy se snižováním vnitřního zájmu dítěte je dobré si uvědomit, že pokaždé kdy nabídneme někomu odměnu, ztrácí požadovaná činnost, která má být "ohodnocena" touto odměnou jak na významu, tak i na hodnotě.

Jedním z dalších závažných rizik při udělování odměn je ta skutečnost, že si odměňovaný jedinec - v našem případě opět dítě, spojuje určité vykonávané činnosti za odměnu s konkrétní osobou. Pokud však tato osoba není nablízku, snižuje se u dítěte chuť tuto činnost vykonat bez již zmíněné odměny.

Neméně závažným problémem při udělování odměn se stává také to, že pokud je dítěti nabízena odměna za nějakou činnost, může se dítě, kterému je tato odměna nabízena domnívat, že tato činnost není důležitá a může naši odměnu pochopit jako úplatek za to, že příkaz splní, i když není důležitý.

S tímto názorem se ztotožňuje i Kopřiva (2008, s. 157), který vidí rizika odměňování následovně: "*Když hovoříme o rizicích odměn, máme na mysli odměny ve významu "uplácení" - aby někdo udělal to, co chceme my.*" Riziko takového odměňování je vždy stejné, i když očekávaný cíl je pozitivní, nebo negativní. Rodič, nebo jiný vychovatel uděluje výchovné odměny vždy v duchu dobra pro dítě.

3 TRESTY

O tom jak konkrétní jednání nebo chování dítěte bude klasifikováno, rozhodují rodiče. Oni jsou ti, kteří mají představu o jeho chování a také o tom, jak by se dítě mělo chovat. Určitou roli při výchově hraje i jejich zkušenost z dětství. Existují rodiče, co si ví při nevhodném chování dítěte okamžitě rady a nastávající problém řeší ihned, a jsou rodiče, kteří problém řeší pozdě, nebo jej neřeší vůbec.

Svůj vliv má i momentální rozpoložení rodiče. To stejné problémové chování někdy řeší jen mávnutím ruky, jindy jej to stejné chování velice rozčílí.

Když se dítěti něco povede, obvykle pro něj máme pochvalu, nebo odměnu. Ale když něco provede, následuje podle stejné logiky trest. Ti, kteří se zastávají prospěšnosti trestů často říkají, že už neví jak dítě potrestat, že už na něj nic neplatí, a když tak jen zakřičení nebo pořádný výprask. Jsou i takový rodiče, kteří deklarují tělesné tresty s tím, že jim výprask v dětství taky prospěl.

Neměli bychom ovšem zapomínat, že většina výchovných opatření není cílem naší výchovy, ale je to jen jakýsi výchovný prostředek, jak žádaného chování dosáhnout.

Pod pojmem trest si každý z nás vybaví něco jiného. Starší generaci se většinou okamžitě vybaví spíše tresty tělesné ve formě pohlavku, facky nebo pořádného výprasku - podle toho, jak závažné bylo provinění proti tehdejší etiketě. Naopak tu nejmladší generaci napadne zákaz hraní na PC, domácí vězení nebo například zákaz oblíbených činností. S měnící se dobou se mění i forma trestů.

Trestání a výchova, to jsou dva fenomény, které spolu velice úzce souvisí. Názor Bendla (2004) je ten, že tresty vznikly jako nástroj důsledného uplatňování určitých vztahů mezi lidmi. Dodržování norem bylo podmínkou přežití. Trestem se rozumí odplata za provinění, která provinilci způsobí nějakou újmu.

Trest se z výchovného hlediska jeví jako mnohem závažnější záležitost, než jakou je udělování odměn. V případě nespravedlivě uděleného trestu může docházet ke ztrátě důvěry ve vztazích mezi rodiči a dětmi.

Mezi další důsledky necitlivého zacházení s tresty patří útek dítěte z domova nebo stupňování jeho agresivity, která se může obracet nejen k vrstevníkům ale nakonec i vůči rodičům.

Vnímání trestu se odvíjí od věku dítěte. Trest informuje dítě o nesprávném chování, ale nenabízí mu informaci o tom, jak by se mělo chovat. Pokud má být trest efektivní, měl by vychovatel dítěti po potrestání vysvětlit, jak se má správně chovat. Rodičovská výchova by neměla být v žádném případě zaměřena jen na trestání dítěte za to, že nějaký úkol udělalo špatně. Vhodnějším prostředkem se jeví, aby rodiče dítěti ukazovali, kde jsou hranice, za které by nemělo zacházet.

3.1 Trest - vymezení pojmu

Vzhledem k tomu, že trestání nepatří mezi nejvhodnější výchovné prostředky a nemělo by být tedy používáno často, jsou určité momenty spojené s výchovou dítěte, ve kterých má trestání nezastupitelnou funkci, kterou nelze nahradit žádným jiným výchovným prostředkem.

Trestem rozumíme takové působení rodičů, nebo jiných vychovatelů, které vyjadřuje negativní hodnocení spojené s chováním a jednáním dítěte a přináší vychovávanému dítěti nelibost a omezení spojená s jeho potřebami. Potrestáním je také možné snížit pravděpodobnost, že se nežádoucí chování bude opakovat.

Čáp (1993) vysvětluje význam trestu ve dvou pojetích. Příkládá mu širší a užší význam. Trest širším významu je podle něho negativní zpevňování v procesu učení. V užším významu je trest *"takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů, sociální skupiny, které je spojeno s určitým chováním nebo jednáním jedince, vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání, přináší jedinci omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci"* (Čáp, 1993, s. 315).

Matějček (2007) uvádí, že trestem není to, co si rodiče jako trest pro dítě vymyslí, ale to, co dítě jako trest přijme. Z předchozí věty vyplývá, že pokud chceme dítě opravdu trestat, musíme ho znát. Měli bychom vědět, jaký trest v dítěti způsobuje pocit zahanbení, které je pro něj nepříjemné a kterého se chce v co nejkratší době zbavit. Jen takto udělený trest má z výchovného hlediska největší efektivitu.

3.2 Druhy trestů

Tresty řadíme mezi nejběžnější výchovné prostředky. Obvykle k nim mnoho rodičů přistupuje v domněnku, že tím dítě vychovává. Trestáním se snaží dítěti vštípit určité normy chování, ale hlavně požadují, aby dítě toto chování, pro které je trestáno již příště neopakovalo. Nejběžnějším způsobem rozdělení trestů je dělení na tresty **fyzické** a **psychické**. Čáp a Mareš (2007) k nim ještě přidávají tresty ve formě **zákazu oblíbených činností**.

Fyzické tresty mohou v dítěti vyvolat strach z bolesti a na určitou dobu jej odradit od závadového chování. Trestané dítě vnímá kromě strachu i pocit frustrace, nezájma se k těmto stavům přidává pocit ublížení a vztek. Čáp (1993, s. 316) dále uvádí, že *"fyzické tresty působí ponižujícím způsobem a navíc zesilují dětskou agresivitu."* Je však alarmující, že velká část rodin tento způsob trestání stále považuje za nedílnou součást každodenní rodinné výchovy. V těchto rodinách většinou převládá názor, že tělesný trest je ve výchově nezbytný.

Psychické tresty se na první pohled jeví jako humánnější, protože dítě neprožívá fyzickou bolest, ale mají závažnější dopad než tresty fyzické. Jedním z důvodů je ten, že následky tohoto trestání jsou špatně rozpoznatelné. Pokud je dítě psychicky trestáno systematicky, je na zvážení, zda se nejedná již o psychické týrání. Většina rodičů si mnohdy tuto skutečnost ani neuvědomuje. Vlivem používání psychických trestů může být zcela zásadně ovlivněn duševní vývoj dítěte.

Mezi psychické tresty patří zcela jednoznačně odpírání rodičovské lásky. Takováto forma trestu má pro dítě nejzávažnější dopad. V těchto případech se u dětí velmi často projevuje pocit méněcennosti, v těch nejtěžších případech sklony k sebevražednosti. Další výčet psychických trestů již není pro osobnost dítěte tak devastující, ale v dítěti i tak zanechává citovou újmu. Patří mezi ně ponižování, posměšky nebo například zahanbování.

Zákaz oblíbených činností, tak jak je zmiňuje Čáp a Mareš patří mezi nejběžnější trestání dětí v současné rodině. Jedná se o trest, který je zcela transparentní, dítě vnímá jeho účinky bez větších stresových zátěží. Je hojně používaný u dětí ve školním věku formou zákazu chození ven - mezi dětmi je pro tento druh trestu velice často užíváno pojmenování - domácí vězení. Dítě v tomto období má přirozenou potřebu se sdružovat ve společnosti svých vrstevníků.

Mezi další druhy tohoto mírnějšího trestání patří zákaz hraní na PC, nebo návštěva oblíbeného zájmového kroužku. Avšak Čáp, Mareš (2007) upozorňují na skutečnost, že dítěti by neměla být návštěva zájmových kroužků zakazována, neboť je to považováno za zbavování možnosti plnohodnotného trávení času a dítěti je tak upírán rozvoj jeho osobnosti.

3.3 Funkce trestání

Základní funkcí trestu je zabránit opakovanému nežádoucímu chování. Rodiče, kteří si svého dítěte všimnou pouze tehdy, když jej trestají, v něm paradoxně posilují nežádoucí chování. Pokud výchova probíhá normálním způsobem, je potřeba trestat minimalizována. Je omezena jen na případy, kdy se dítě chová nebezpečně (Čáp, 1993).

Průcha (2003) přiřazuje trestání dvě funkce. Tou první je funkce **informativní**. Podle ní sděluje rodič nebo jiný vychovatel, dítěti (pokáráním, pohlankem aj.), že jeho chování je nevhodné. Druhou funkcí trestu je **motivační** efekt, kdy dítě po potrestání prožívá období neúspěchu, osobního konfliktu. Aby tento stav překonalo, snaží se zpravidla o lepší chování, v případě například vědomostních dovedností o dosažení co nejlepších školních výsledků.

S trestáním je však potřeba zacházet citlivě, protože neuvážlivé trestání může v dítěti probudit nedůvěru a narušit v něm jeho vztah mezi ním a vychovatelem.

Funkcí trestání je snaha zabránit nežádoucímu chování. Je ale důležité, aby si každý, kdo trestá, uvědomil, že trestem je možné dosáhnout určitých změn v chování nebo jednání dítěte, ale nebývá to ten nejefektivnější způsob nápravy. V mnohých případech se potrestáním dítěte jeho chování nezmění, ale pomocí trestu je jen potlačeno.

3.4 Význam trestu

V odborných literaturách se velmi často uvádí, že trestáním chtějí rodiče a jiní vychovatelé dosáhnout toho, aby si dítě trest uvědomilo, pochopilo jej a své jednání, za které bylo potrestáno už vícekrát neopakovalo. Pokud chceme, aby byl trest účinný, musíme dosáhnout toho, aby dítě vnímalo potrestání jako spravedlivou reakci na svůj prohřešek. Dítě vnímající trest jako nespravedlivý, cítí ve svém nitru křivdu. Cítí se být poníženo.

Potrestání má být uskutečněno v nejlepším případě ihned po činu, protože jen tak si dítě nejlépe uvědomí, zač a proč je trestáno.

Matějček (2007) se spolu s ostatními pedagogy shoduje na tom, že *"trest má v podstatě tři hlavní funkce: 1. napravit škodu, 2. zabránit, aby se nesprávné chování opakovalo, 3. zbavit viníka pocitu viny"*.

- **náprava škody** - pokud uvažujeme o nápravě škody ve smyslu nějakého přestupku způsobeného dítětem, máme na mysli spíše rozházení věcí, potřísnění oděvu zbytky jídla a podobně. Trestem v tomto případě bývá většinou úklid, nebo vyčištění ušpiněných věcí. Rozsah trestu by ale měl být přiměřený věku dítěte.
- **zabránění opakování nesprávného chování** - vychovatel by měl dítěti udělit takový trest (samozřejmě přiměřený), na který si vzpomene při stejné nebo podobné situaci, za kterou již byl jednou potrestán.
- **zbavení viníka pocitu viny** - i při udělení trestu si musí být dítě vědomo, že jej máme rádi. Že po odeznění trestu se jeho city vůči trestající osobě zase vrátí do normálních kolejí, tak jak tomu bylo před potrestáním. Proto je důležité si s dítětem o jeho prohřešku promluvit a případně mu ukázat cestu, jak se má v budoucnosti chovat.

Trest, ve kterém potrestané dítě necítí známky viny a není z něho patrný citový vztah mezi trestajícím rodičem a potrestaným dítětem je možné považovat jen za akt násilí. Z výchovného hlediska neplní žádnou funkci a je k ničemu.

Jsem přesvědčený, že pokud je trest uvážlivý a promyšlený, není vykonáván v návalu momentální dispozice trestajícího a dítě přesně ví, za co bylo potrestané, je jeho význam oprávněný a jen tak si z něj dítě vezme ponaučení do budoucna.

4 ODMĚŇOVAT NEBO TRESTAT?

Pro každé období je charakteristické jiné pojetí výchovy, které s sebou nese i jiný náhled na výchovu a s ním spojené udílení odměn a trestů. Spousta událostí, která se v životě odehrála, se dnes řeší jinak než před desítkami let.

To platí i pro vztahy mezi lidmi. Na nostalgické staré časy si vzpomene už jen ta nejstarší generace. Kdo si myslí, že děti se nemění a že po nich chceme to stejné, co chtěli naši rodiče po nás je na hlubokém omylu.

Fakt, že dochází ke změně pohledů na výchovu dítěte a jeho místo ve společnosti se samozřejmě v rodinné výchově odráží. I v současné době, kdy je ve výchově dítěte preferován spíše **demokratický a humanistický přístup** je odměňování a trestání dětí stále velmi diskutovaným tématem. Na dítě je třeba nahlížet s respektem, věřit v jeho schopnosti se zdokonalovat a formovat si své postoje k okolí, vrstevníkům, rodičům a obecně ke společnosti.

Odměňování a trestání jako druh výchovného prostředku se jeví jako důležité a citlivé téma jak z pohledu rodičů tak i dětí, a to především proto, že při udělování odměn nebo trestů působí vždy vzájemný vztah rodiče a dítěte, který může být ovlivněn řadou okolností, které probíhají v rámci procesu výchovy. Důvody pro odměnění, nebo potrestání mohou být vnímány jinak očima rodičů i dětí.

Každé odměňování i trestání má největší účinek v případě, když je udělováno poprvé. Čím častěji je nějaká forma odměny nebo trestu používána, tím více se může dítě vůči tomuto výchovnému prostředku stát netečným. Může se tedy stát, že na dítě už určité odměny nebo tresty nezabírají, protože je jimi přesyceno.

Dítě, které za své dobré chování dostává neustále dárky, po určité době další dárek už neocení. Neznamená to ale, aby dítě nebylo chváleno. Proto je nezbytné, aby kvůli dosažení žádoucích výsledků byly tyto výchovné prostředky různou formou obměňovány.

Odměňování a trestání souvisí s tím, co od dítěte očekáváme. Každý člověk a zvláště dítě potřebuje, aby jeho chování a jednání bylo ohodnoceno. Pokud rodič dítě chválí nebo ho trestá, nastává situace, kdy je dítěti určitou formou vyjadřováno hodnocení o vhodnosti, či nevhodnosti jeho jednání.

Výchova se v průběhu času formou odměn a trestů neliší, vždy to jsou výchovné prostředky, se kterými je potřeba uvážlivě pracovat a aby byla efektivní, musí se jednat

o individuální přístup. Cílem těchto výchovných prostředků je především motivace dítěte, jeho povzbuzení k lepšímu jednání. Na každé dítě platí jiný způsob odměňování i trestání.

Důležité je si uvědomit, jak jsem již zmiňoval výše v textu slovy Matějčka, že odměnou nebo trestem není to, co rodiče pro dítě vymyslí, ale to co dítě jako odměnu nebo trest přijme.

Jsem přesvědčen o tom, že aby byly odměny a tresty efektivní, musí být rodiči nebo jinými vychovateli důsledně dodržovány. Dodržování odměn je snadné, ale s trestáním je to horší. Myslím, že právě důsledností může být dosaženo ve výchově lepších výsledků než samotným trestáním.

4.1 Motivace

Motivace, jako výchovná složka slouží zejména k tomu, abychom vychovávaného jedince povzbudili v jeho chování a jednání, které je po něm vyžadováno. Toto pobízení nemá být bráno jako nutné zlo, ale má být vnímáno jako samozřejmá součást jeho života. Velká část dětské populace si nevěří, že jsou schopny uspět ve škole, ve vrstevnických skupinách, nebo ve vlastním životě. Tento fakt vzniká na základě opakovaných neúspěchů, ať už školních nebo v osobním životě. Je tedy na nás, na rodičích a jiných vychovatelích, abychom vyzdvihovali a poukazovali na silné a pozitivní stránky námi vychovávaného dítěte.

Poukazování na silné a pozitivní stránky není jediný způsob, jak dítě výchovně motivovat. Motivací rozumíme ať už vnitřní nebo vnější faktor anebo soubor těchto faktorů, které vedou k posilování organismu. Motivace může být aktivována pomocí různých stimulů, kterými mohou být v našem případě tresty nebo odměny.

Motivační stimul pochval a trestů závisí na tom, jak dalece rodič, nebo jiný výchovný činitel zná osobnost vychovávaného dítěte. Vhodně zvolená odměna, která je přiměřená jednání dítěte v něm vzbuzuje chuť a nadšení do další práce. Tímto druhem motivace se zvyšuje pravděpodobnost opakování žádoucího chování. Pokud chceme, aby odměna byla motivační, je nutné, aby se dítě s touto odměnou ztotožnilo. Motivační způsob výchovy je velice efektivní při usměrňování chování a jednání dítěte.

Dítě chápe odměnu na jedné straně jako věcné konstatování a na druhé straně jako vyjádření určitého vztahu mezi rodičem a jeho osobou. Upřímná pochvala, nebo vyslovení

důvěry v něm zanechává velmi silné motivační účinky. Vhodně zvolený způsob odměny vyvolává v dítěti příznivý postoj ke svému jednání, navozuje v něm chuť a elán do další práce. Tímto citlivým vybíráním odměn se zvyšuje i výkonnost dítěte. V každém případě je ale nutné zvážit, jestli je nabízená odměna pro dítě skutečně odměnou, protože pokud by tomu tak nebylo, bylo by snaha motivovat dítě odměnou pravděpodobně neúčinná.

Zvláštní pozornost při výchově je potřebné věnovat i motivačním činitelům, ovlivňujících výchovu negativním směrem. Jde především o trestání. Hrabal (1989) uvádí, že působení trestu směřuje k vytvoření motivačního konfliktu pozitivních a negativních sil, kde trest by měl být silou rozhodující. Při tomto motivačním konfliktu by se mělo dítě rozhodnout mezi nežádoucím, i když příjemným jednáním i za cenu trestu a mezi jednáním bez následného potrestání.

Při výchově se mohou vyskytnout i situace, kdy může i trest vést k větší motivaci a ke zvýšenému úsilí. To vše ale za předpokladu vidiny úspěchu. Tato situace povětšinou nastává u starších a vyspělejších dětí, které si po opakovaném potrestání uvědomují své nevhodné jednání a snaží se je zlepšit.

4.2 Rodičovská autorita

Neméně důležitým faktorem při výchově dětí je přirozená autorita rodiče. Matějček ve své knize *Jak a proč nás trápí děti* (1997, s. 40) definuje rodičovskou autoritu jako *"vzájemný vztah, v němž jeden (zpravidla ten zralejší a vyspělejší - a vůbec nemusí být tělesně silnější nebo bohatší nebo mocnější) poskytuje druhému ochranu, oporu, vedení, přičemž ten druhý (a vůbec nemusí být slabší, chudý či bezmocný) tuto ochranu, oporu a vedení přijímá a nabývá tak pocitu životní jistoty."*

Rodičovská autorita vyplívá ze vztahu rodičů a dítěte. Představuje ve světě výchovy pro dítě pevný bod, ve kterém se může na své rodiče spolehnout. Rodiče o dítě pečují, podporují ho v jeho činnostech, poskytují mu zázemí rodiny, pocit bezpečí a jistoty. Od prvních chvil jsou rodiče pro dítě těmi nejdůležitějšími osobami. Často se stávají jeho průvodci a rádci v dalším životě.

Autorita rodiče se ale v průběhu života dítěte mění. Souvisí to především s jeho mentálním vývojem. V dětském věku většinou uznává autoritu rodičů bezmezně. V dospívání dochází

k období vzdoru, kdy může být autorita podlomena. Ve fázi dospělosti je již právo rodičů na řízení potomkem zpochybňováno.

Velká část rodičů si myslí, že si autoritu udrží tehdy, když je jejich děti neuvidí chybovat. Je ale pravdou, že pokud žijí rodiče a děti v tak těsném soužití, jakým může být rodina, je malá šance utajit některé nedostatky. Mezi nejčastější nedostatky, kterých se rodiče při budování autority dopouštějí, je skutečnost, že si někdy nepřipustí přiznat svoji chybu. Mají strach z toho, že v očích dítěte již nebudou tím ideálním rodičem, ale budou někým, z koho si nelze vzít příklad.

Opak je pravdou. Když rodič před dítětem přizná svou chybu, získá v něm mnohem více obdivu a uznání, než když bude předstírat, jak je neomylný a dokonalý. Dítě však postupem času v období dospívání pochopí, že chybování je součástí běžného života. Společné řešení problémů jen vztah rodičů a dětí ještě více sblíží a dítě pak bude ochotné více se svěřovat se svými problémy.

Pro rodiče, kteří chtějí úspěšně vychovávat svoje děti je velice důležité, aby měli autoritu. Ta však nesmí být příliš autoritativní. Rodiče při výchově musí vycítit, kdy je trest nutný, kdy se může drobné zaváhání prominout a kdy své dítě pochválit. To vše ale za předpokladu, že dítěti nebude bráněno v jeho osobním rozvoji. Vše by mělo být v režii oboustranného respektu a porozumění.

4.3 Mezi trestem a odměnou

Mezi významné výchovné prostředky, jež jsou používány v každé rodinné výchově dětí a jsou na jedné straně dětmi milovány a na druhé zatracovány patří již několikrát v tomto textu popsané a charakterizované tresty a odměny. Tyto dva výchovné fenomény mají své podstatné oprávnění při budování a formování osobnosti dítěte, zejména v jeho školním věku, kdy se osobnost rozvíjí nejbouřlivěji.

Výchova založená na určitém výchovném systému, který určuje co rodiče a děti ve výchově smí a nesmí, respektive který určuje jejich práva a povinnosti je předpokladem toho, že se bude ubírat správným směrem. To však znamená, že součástí tohoto výchovného systému byla dobře čitelná a srozumitelná soustava odměn a trestů, v jejichž zákonitostech by se obě strany snadno vyznaly.

Zjednodušeně řečeno, aby dítě vědělo, že za dobře odvedenou práci může očekávat odměnu, za přestupek trest. To stejné platí i pro rodiče, aby za konkrétní čin svého potomka uměl odměnit nebo potrestat.

Ovšem každá výchovná situace, která má být po zásluze "odměněna" je ovlivňována mnoha činiteli, ať je to na straně rodiče, dítěte, nebo jejich okolí. Rodič, nebo jiný vychovatel bude s jistotou tu stejnou situaci řešit pokaždé jiným způsobem, protože jej bude ovlivňovat jeho momentální nálada, somatická kondice nebo prostředí, ve kterém se výchovná situace odehrává. Zcela jistě bude při výběru výchovného prostředku hrát roli vychovatelova inteligence, osobnost či zkušenost z vlastního dětství.

Také samo dítě je určitá individualita, na kterou musí brát vychovatel při trestání nebo odměňování ohled. Každé dítě totiž vnímá odměňování i trestání jinak a proto nelze tyto výchovné prostředky paušalizovat. Pokud tuto skutečnost vychovatel přijme, bude sice v obtížnější rozhodovací situaci, ale rozhodne zcela jistě účinnějším a spravedlivějším způsobem.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že v reálném životě neexistuje ideální šablona jak správně vychovávat. Neexistuje ani jednoznačný návod, jak a v jaké situaci udělit ten či onen trest nebo odměnu. Každý rodič by měl především dobře znát osobnost svého dítěte a reakce, které vyvolá jeho potrestání nebo odměnění. Stejně tak by se při vynášení svého rozhodnutí neměl nechat ovlivnit momentálním rozpoložením, ale měl by si dopředu uvědomit možná rizika spojená s uskutečněným rozhodnutím.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Cílem výzkumu je ověřit, jaký vliv mají odměny a tresty na výchovu dítěte, zmapování používání odměn a trestů rodiči a zjištění, který výchovný prostředek je pro děti efektivnější.

Na konkrétní škole - Základní škola Židlochovice se budu snažit získat od dětí mladšího školního věku, konkrétně žáků sedmých, osmých a devátých ročníků jejich názory a postoje na používání odměn a trestů v jejich rodinné výchově.

Z výsledků, které z tohoto šetření vzejdou, bych rád doporučil rodičům takové výchovné prostředky v oblasti odměňování a trestání, které by byly efektivní jak z pohledu dětí, tak z pohledu rodičů.

Výzkum se uskutečnil na přelomu měsíce listopadu a prosince pomocí kvantitativního výzkumu, kterého se zúčastnili postupně všichni žáci sedmých, osmých a devátých tříd Základní školy Židlochovice.

5.1 Příprava dotazníku

Jako nejvhodnější metodou pro tento druh výzkumu, kterého se účastní velký počet respondentů, se jeví metoda dotazníkového šetření hojně využívaného v kvantitativním výzkumu. Jak uvádí Gavora (2000), jde o takový způsob sběru dat, kdy otázky jsou předkládány v písemné formě a respondent na ně odpovídá též písemně. Dále uvádí, že při tomto druhu výzkumu je možné pomocí dotazníkového šetření získat velké množství údajů v poměrně krátkém časovém úseku.

Dotazník jsem volil i z toho důvodu, že respondenti nebudou při odpovídání na otázky prakticky nikým ovlivňováni, budou mít své soukromí a mohou tedy odpovídat na otázky s větším rozmyslem. Vyplňování dotazníku nebylo časově omezeno a dotazník byl anonymní.

Na základě výzkumných otázek byly stanoveny hypotézy, pro které byly vytvořeny sady položek a ty pak aplikovány do dotazníku. Dotazníky jsou rozděleny do tří částí, kde v první části jsou údaje o respondentovi, druhá část obsahuje položky týkající se samotného výzkumu, je dále členěna do oddílů, kde každý oddíl je přiřazený k jedné hypotéze.

Na závěr dotazníku byla zařazena ještě jedna specifická část, kde se respondenti mohli dle vlastního uvážení vyjádřit k odměňování a trestání a také k tomu, jaké výchovné alternativy by použili oni sami.

Položky jsem se snažil vytvářet tak, aby byly respondentům jasné, srozumitelné a lehce pochopitelné a respondenti mohli vybrat takovou alternativu odpovědi, která je nejbližší jejich názoru nebo postoji. Součástí dotazníku, který obsahuje 22 položek je identifikace pohlaví a navštěvovaného ročníku vyplňující osoby, pro přesnější a detailnější zpracování sebraných empirických dat.

Většina položek obsažených v dotazníku je výběrového typu. Avšak část jich je také polouzavřená. Je to z toho důvodu, aby respondenti svou odpověď mohli co nejvíce specifikovat a výzkum se tak stal přesnější. Některé položky jsou postaveny tak, že navazují na položku předcházející, to znamená, že následující položka je dále více konkretizována.

Z celkového počtu 265 rozdaných dotazníků žákům druhého stupně byla návratnost 100%. Všechny dotazníky byly dle instrukcí obsažených v úvodu dotazníku náležitě vyplněné a proto použitelné k dalšímu zpracování. Odpovědi na položky, které dotázaní respondenti uvedli do dotazníku, byly zpracovány ve formě grafů, tabulek a statistických výpočtů na následujících stránkách v kapitole Analýza odpovědí respondentů.

5.2 Tvorba hypotéz a pracovních otázek

Při tvorbě otázek a jejich výběru do dotazníku jsem chtěl zjistit, jaký vliv mají odměny a tresty na edukační rozvoj dítěte. K výzkumnému problému byly stanoveny tři výzkumné otázky, na jejichž základě byly vytvořeny tři pracovní hypotézy a mým úkolem bylo tyto hypotézy na základě odpovědí respondentů potvrdit, nebo vyvrátit.

1. Výzkumná otázka: *Je chválení dětí účinnější než trestání?*

Hypotéza (H₀) č.1 *Pochvala má větší účinek (je efektivnější) než trest.*

2. Výzkumná otázka: *Jak nejčastěji odměňují rodiče své děti?*

Hypotéza (H₀) č.2 *Nejčastější formou odměny u žáků II. stupně je pochvala.*

3. Výzkumná otázka: *Jaká forma trestu je v současnosti rodiči nejvíce preferována?*

Hypotéza (H₀) č.3 *Nejčastější formou trestu je u žáků na II. stupni zákaz práce (hry) na počítači.*

Na základě výzkumných otázek byly do dotazníku vypracovány položky, vztahující se k dané výzkumné otázce:

ad 1 /

1. *Odměňuji tě rodiče často?*
2. *Kdo tě odměňuje častěji?*
3. *Trestají tě rodiče často?*
4. *Kdo tě trestá častěji?*
5. *Co na tebe víc platí?*
6. *Když jsi za své jednání pochválen nebo potrestán, co si déle pamatuješ?*
7. *Své běžné chování přizpůsobuješ tomu, aby:*
8. *Myslíš, že tě rodiče více chválí nebo trestají?*
9. *Co si myslíš, že tě při splnění nějakého úkolu nebo např. při zlepšení známek ve škole více motivuje?*
10. *Co si myslíš, že je účinnější?*

ad 2 /

11. *Co si představuješ pod slovem odměna?*
12. *Jak často tě rodiče odměňují?*
13. *Za co tě rodiče nejčastěji odměňují?*
14. *Co je pro tebe největší odměnou?*
15. *Jak tě rodiče nejčastěji odměňují?*
16. *Jakou má pro tebe pochvala jako odměna cenu?*

ad 3 /

17. *Co si představuješ pod slovem trest?*
18. *Co považuješ pro sebe za nejhorší trest?*
19. *Jak často tě rodiče trestají?*
20. *Jak tě nejčastěji rodiče trestají?*
21. *Jaký má pro tebe trest efekt?*
22. *Za co tě rodiče nejčastěji trestají?*

5.3 Charakteristika respondentů

Výzkumné šetření proběhlo na Základní škole v Židlochovicích, v okrese Brno-venkov. Základní škola Židlochovice je úplnou školou s 1. – 9. ročníkem. Školu navštěvuje přes 600 žáků ze Židlochovic a 12 okolních obcí. Škola je největší spádovou školou ve svém regionu.

Respondenty výzkumu bylo 265 žáků, navštěvujících II. stupeň základní školy ve věku třináct až šestnáct let. Konkrétně se dotazníkového šetření zúčastnilo 130 a 135 chlapců. Fakticky skoro stejný počet respondentů mužského i ženského pohlaví bude ideální i pro hodnocení z genderového pohledu.

Jedním z důvodů, proč jsem si vybral právě tento výzkumný vzorek byl fakt, že v tomto věku se děti dostávají do období tzv. vzdoru a právě pro toto vývojové období je odměňování a trestání doslova na denním programu. Dalším důvodem byla i skutečnost, že děti v tomto věku jsou již schopné vyjádřit svůj názor a tento pravdivě prezentovat.

5.4 Analýza odpovědí respondentů

Jak je již uvedeno výše, dotazník je sestaven ze tří částí. Položky ve druhé části dotazníku jsou formulovány tak, aby po vyhodnocení všech položek týkajících se dané výzkumné otázky mohl být učiněn dílčí závěr. V níže uvedeném textu budou uváděny jednotlivé položky spolu s komentářem jednotlivých zjištění.

Položky jsou řazené postupně jako v dotazníku. V grafech a tabulkách jsou ve většině případů uvedeny procentuální četnost odpovědí přiřazené k příslušným variantám odpovědí.

Význam výsledků znázorněný v grafech a tabulkách byl okomentován v textu pod nimi. Dále k ověření stanovených hypotéz bylo použito testu dobré shody chí-kvadrát. Výpočet pomocí chí-kvadrátu byl použit u položky č. 6. Test dobré shody chí-kvadrát pomáhá badateli ověřit, jestli se četnosti získané měřením v pedagogické realitě, liší od teoretických četností, které odpovídají nulové hypotéze (Chráška, 2007). Při zpracovávání kvantitativních dat bylo použito programu Microsoft Excel.

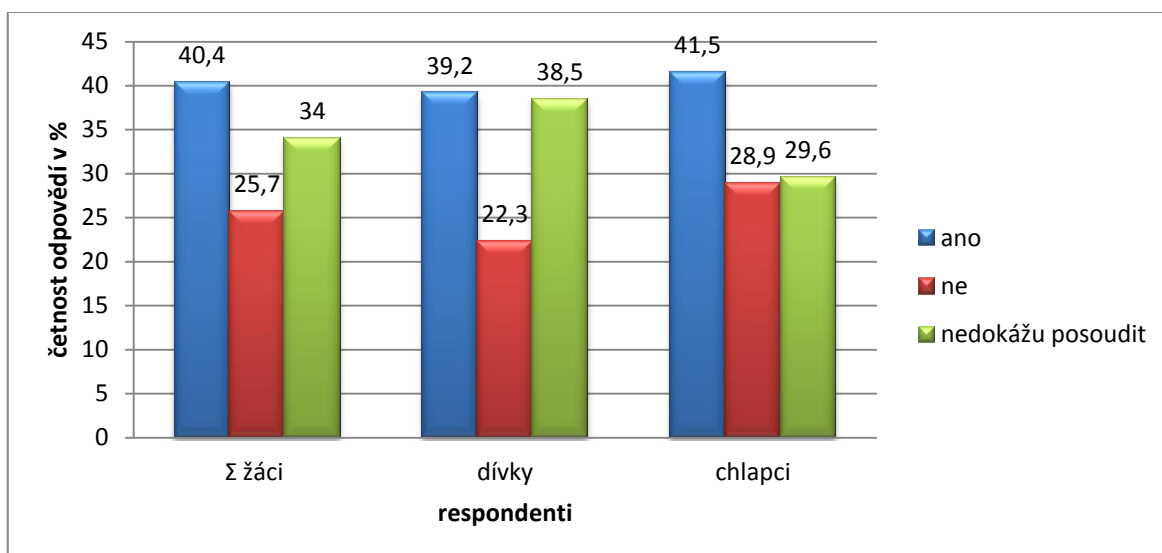
První oddíl druhé části dotazníku je sestaven z deseti položek, ve kterém byla testována hypotéza týkající se toho, zda má výchovu dítěte větší účinek chválení, nebo trestání.

Položka č. 1

Odměňují tě rodiče často?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

Graf č. 1: Odměňují tě rodiče často?

Tabulka č. 1: Četnost odpovědi v položce č.1 na variantu odpovědi 1c)

odpověď	dívky	dívky	dívky	chlapci	chlapci	chlapci	celkem
1c)	7.třída	8.třída	9.třída	7.třída	8.třída	9.třída	
absolutní	27	13	10	20	14	6	90
četnost							
relativní	30%	14,4%	11,1%	22,2%	15,6%	6,7%	100%
četnost							

Na první položku většina žáků odpověděla, že jim odměny nejsou cizí a že je rodiče celkem často za své činy odměňují. Za jaké činnosti to bylo konkrétně, je uvedeno v dalších položkách, kde je tato otázka více konkretizována. U obou pohlaví byla odpověď "ANO" tou nejčetnější, avšak rozdíl mezi odpovědi, že jsou děti chváleny a odpovědi, že

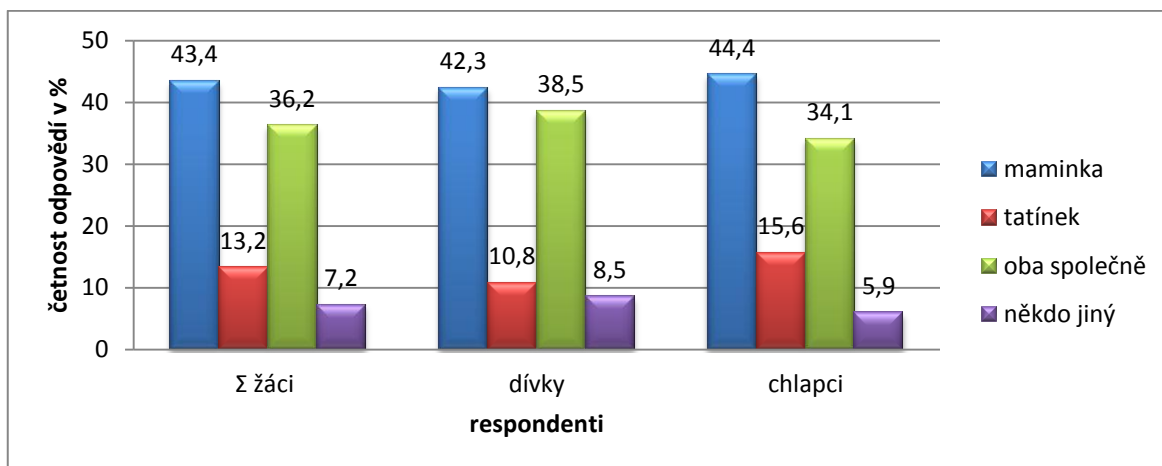
nedokáží na tuto otázku s určitostí odpovědět není výrazný. Při bližším zkoumání dotazníků jsem zjistil, že nejvíce nerozhodní byly žáci sedmých tříd, jak je uvedeno v tabulce č. 1, kde ze všech respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, tvořili více než polovinu. Přesně to bylo 52,2% odpovědí v této variantě.

Položka č. 2

Kdo tě odměňuje častěji?

- a) maminka
- b) tatínek
- c) oba společně
- d) někdo jiný(uveď kdo)

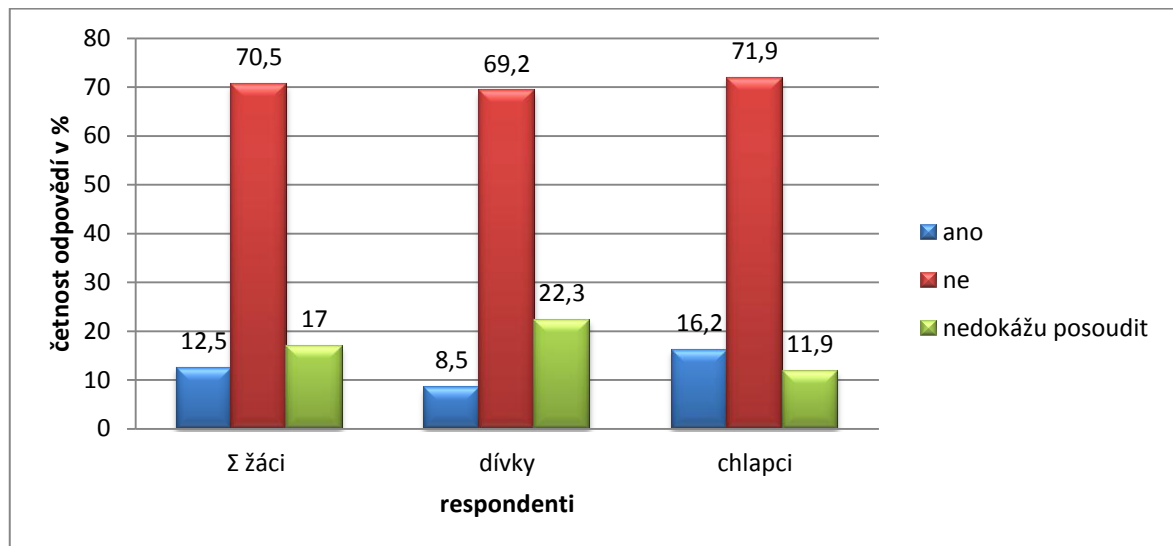
Graf č. 2: Kdo tě odměňuje častěji?

I na tuto otázku nebyla zcela jednoznačná odpověď. Z této otázky vyplívá, že častěji než tatínkům udělují odměny maminky a v mnoha rodinách je samozřejmostí, že odměnu dítěti udělují oba rodiče společně. Zajímavé bylo také zjištění, že dalším kdo děti odměňuje je ve většině odpovědí na variantu 2d) babička. Pro tuto variantu se rozhodlo více než 7% z celkového počtu respondentů.

Položka č. 3**Trestají tě rodiče často?**

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

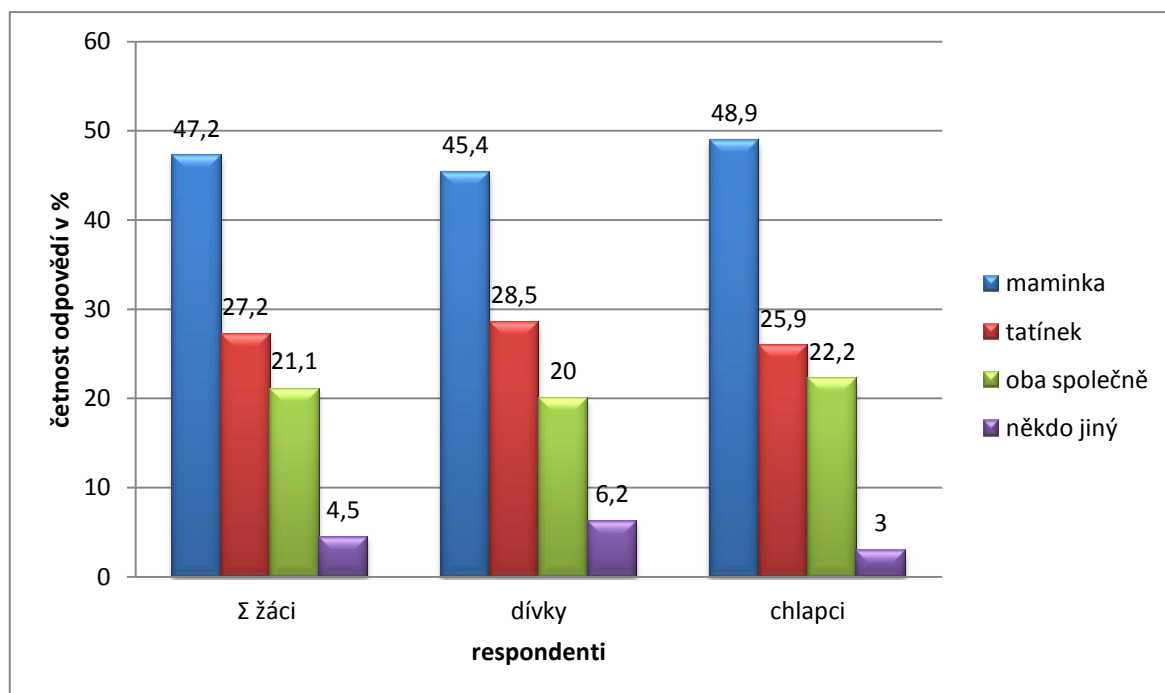
Graf č. 3: Trestají tě rodiče často?

Tato položka částečně navazuje na položku první, jen je položena opačně. Z odpovědí v této položce lze zjistit, že v drtivé většině rodin nejsou děti moc často trestány. Lze to přisuzovat tomu, že si děti uvědomují své chování a to přizpůsobují svému okolí.

Položka č. 4**Kdo tě trestá častěji?**

- a) maminka
- b) tatínek
- c) oba společně
- d) někdo jiný(uveď kdo)

Graf č. 4: Kdo tě trestá častěji?

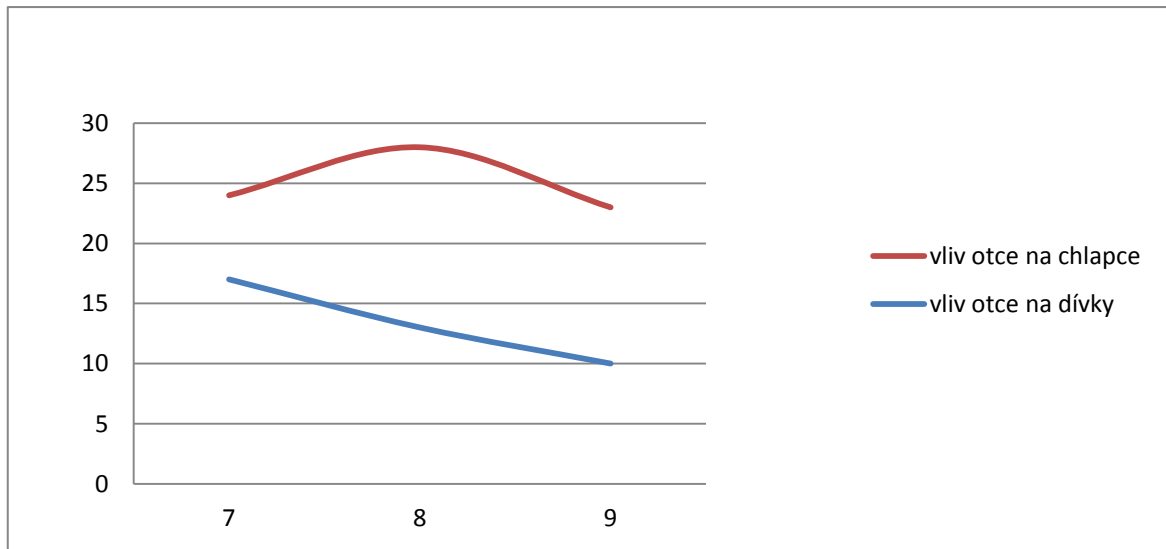

Žáci vyplňovali možnost, kdo z rodičů je trestá častěji. Největší procento dětí, tedy 47,2% ze všech dětí uvádí, že nejčastějším vykonavatelem trestu je maminka. Následuje tatínek a pak otec s matkou společně. V odpovědích na položku 4d) žáci nečastěji opět uváděli babičku. Z tohoto grafu a grafu č. 2 je patrné, že o chod a zejména o výchovu v rodinách se stará většinou matka.

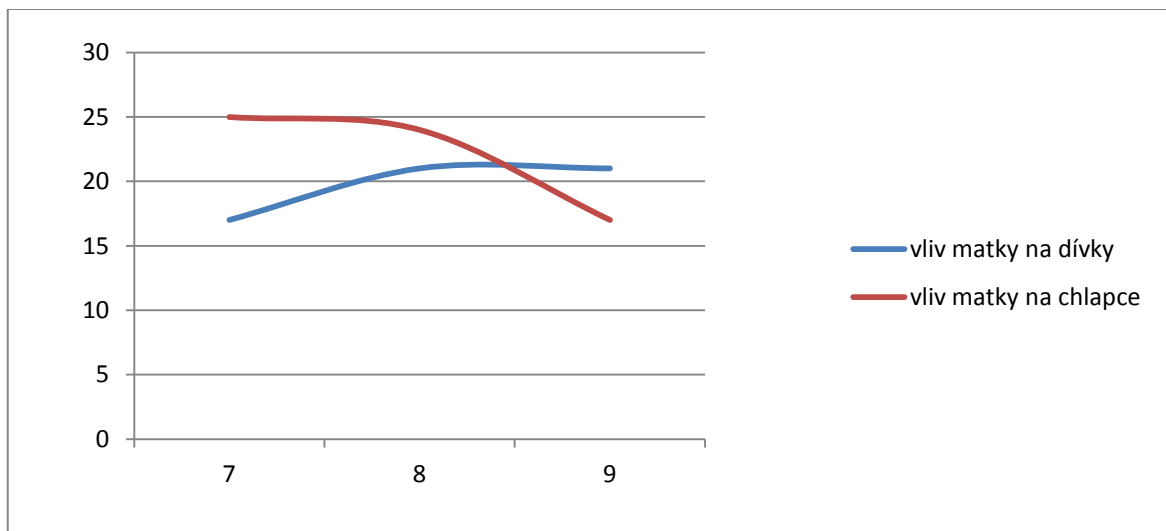
Zajímavé výsledky nám ukazují následující grafy. Je zde znázorněno detailněji, jak na děti v mladším školním věku, rozdělené dle pohlaví a navštěvované třídy výchovně působí matka a jak otec.

Grafy č. 5 a 6, ve kterých je zakreslen výchovný vliv matky a otce jsou uvedeny na další straně.

Graf č. 5: Výchovný vliv otce

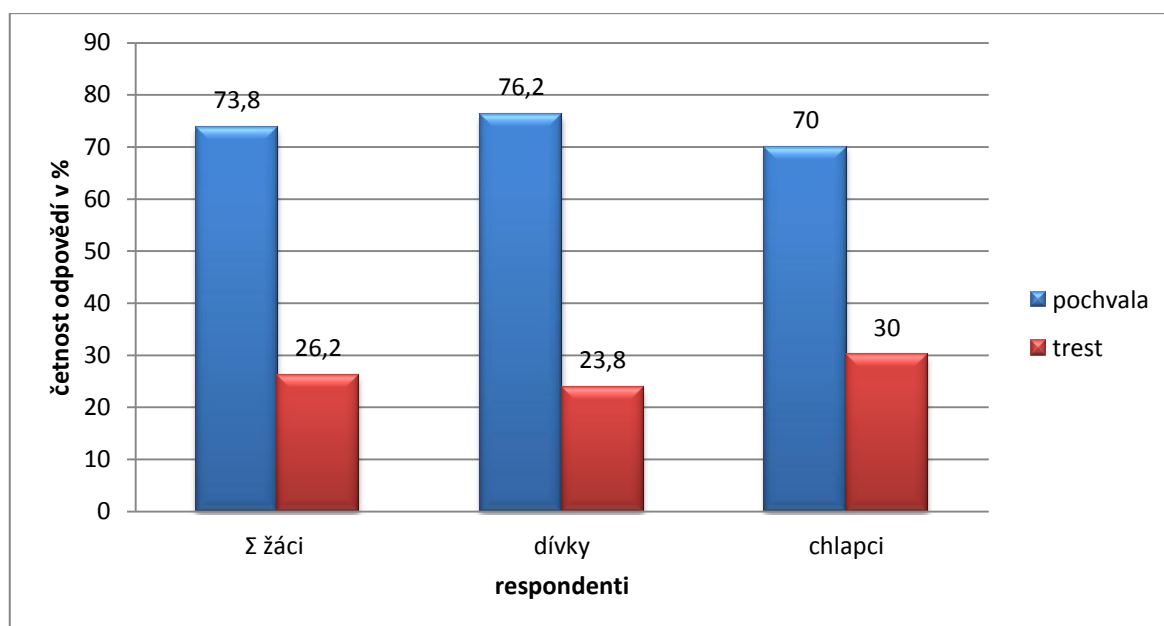
Graf č. 6: Výchovný vliv matky

Z grafů, které byly pro lepší srovnání zaneseny vedle sebe je patrné, že výchovný vliv matky na dívky ze sedmých až devátých tříd má vzestupnou tendenci. Naopak na chlapce, navštěvující stejné třídy má vliv matky tendenci opačnou. Tento jev se opakuje i u vlivu otce na chlapce, a na dívky. Předpokládám, že je to způsobeno tím, že dospívající děti potřebují rady spíše od rodičů stejného pohlaví. Rodiče se jim v tomto období stávají jakýmsi vzory, kteří jim více rozumí a kterým se také svěřují se svými problémy.

Položka č. 5**Co na tebe víc platí?**

- a) pochvala
- b) trest

Graf č. 7: Co na tebe víc platí?

Podle výsledků zaznamenaných v grafu je jednoznačné, že žáci preferují spíše pochvaly než tresty. Je to logické i z toho hlediska, že chválení a odměny s tím spojené jsou pro každé dítě daleko příjemnější, než trestání.

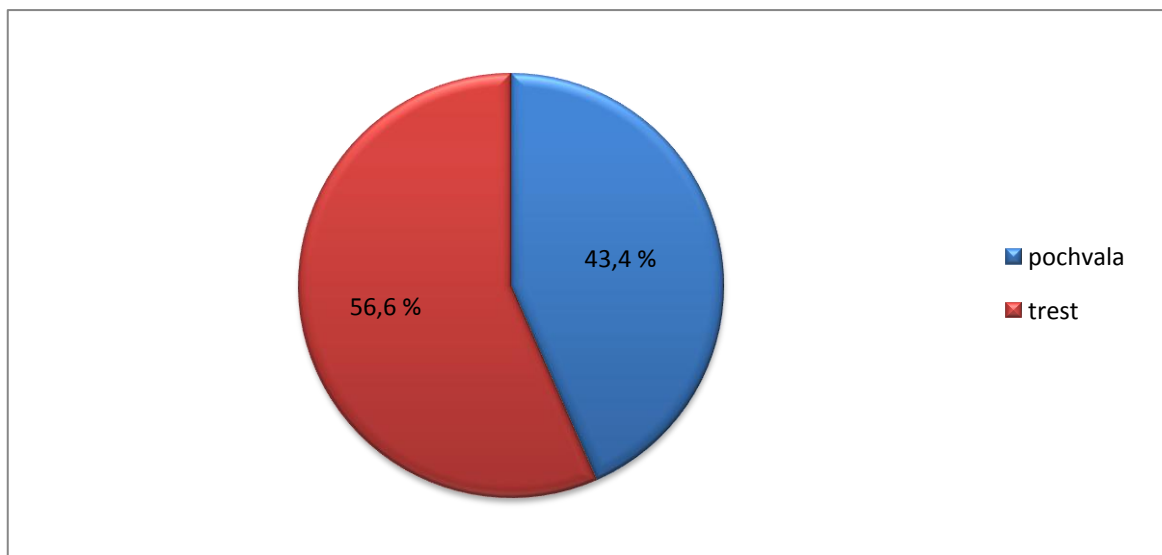
Položka č. 6**Když jsi za své jednání pochválen nebo potrestán, co si déle pamatuješ?**

- a) pochvalu
- b) trest

Odpovědi na položku č. 6 jsou zobrazeny v grafu č. 8

Graf č. 8: Když jsi za své jednání pochválen nebo potrestán, co si déle pamatuješ?

Na tuto otázku odpověděla více než polovina žáků (56,6%), že si déle pamatují potrestání, než pochvalu. Z hlediska zážitku, že dítě musí strpět něco nepříjemného se tahle situace dala předpokládat. Zajímalo mě však i to, které pohlaví si tresty pamatuje déle.

Pro toto zjištění byla stanovena nulová hypotéza H_0 a alternativní hypotéza H_1 :

H_0 - *Tresty si dívky a chlapci pamatují stejně dlouho.*

H_1 - *Tresty si dívky pamatují delší dobu než chlapci.*

Pomocí čtyřpolní tabulky (pod textem) pro výpočet chí-kvadrátu X^2 při stupni volnosti (1) a hladině významnosti (0,01) bylo vypočtena hodnota menší, než je stanovená kritická hodnota testového kritéria a tím byla potvrzena nulová hypotéza H_0 - *Tresty si dívky a chlapci pamatují stejně dlouho.*

Tabulka č. 2: Čtyřpolní tabulka

	<i>odměny</i>	<i>tresty</i>	Σ
<i>dívky</i>	63	67	130
<i>chlapci</i>	52	83	135
Σ	115	150	265

Vypočítaná hodnota je $X^2=2,6654$. Hodnota byla srovnána s tzv. kritickou hodnotou, která je uvedena v příslušných statistických tabulkách. Nalezená hodnota pro hladinu významnosti 0,01 a počet stupňů volnosti 1 je $X^2(0,01) = 6,635$. Protože vypočítaná hodnota byla nižší než kritická, přijímáme nulovou hypotézu. Můžeme tedy potvrdit, že

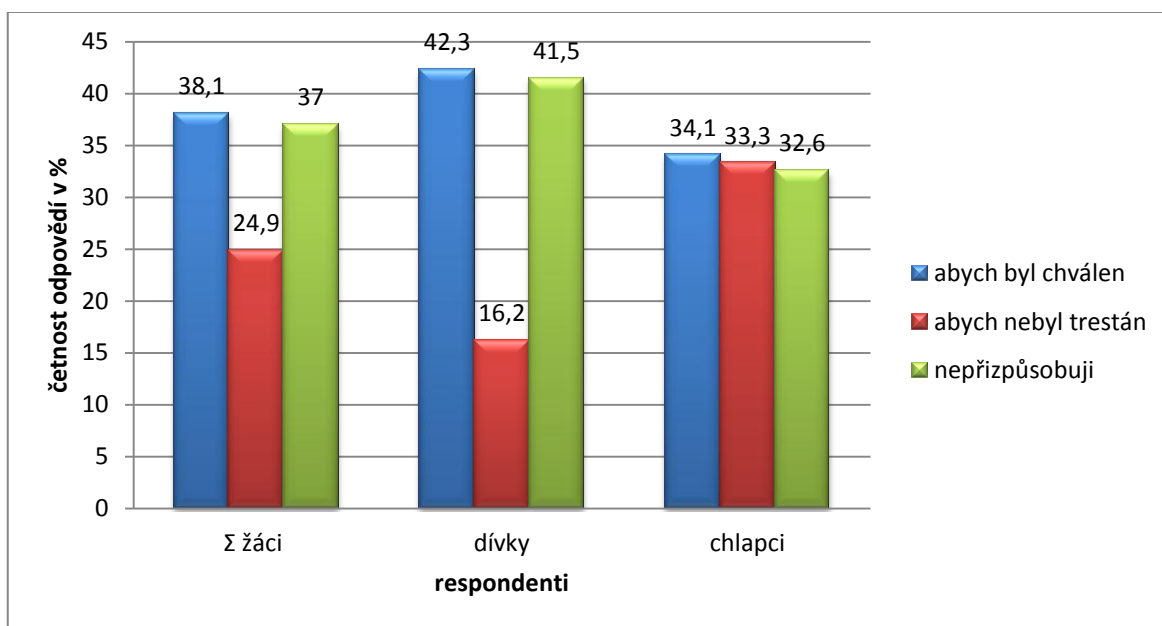
mezi chlapci a dívkami neexistuje statisticky významný rozdíl co se délky pamatování na trest týká.

Položka č. 7

Své běžné chování přizpůsobuješ tomu, aby:

- a) jsi byl chválen (a)
- b) jsi nebyl trestán (a)
- c) nepřizpůsobuji ho ani odměnám, ani trestům

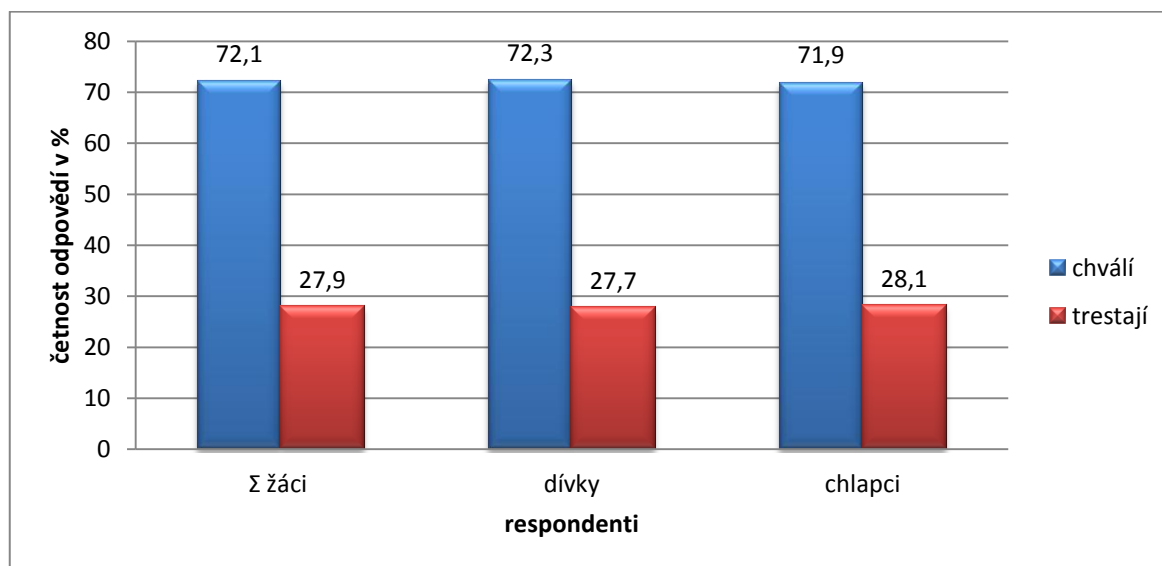
Graf č. 9: *Své běžné chování přizpůsobuješ tomu, aby:*

Předpokládal jsem, že žáci budou ve svém chování více motivováni možností být odměněni než být trestáni. Z tohoto grafu je patrné, že odměny nejsou pro žáky tak silným motivačním prvkem, které by vedlo k žádoucímu chování. Z této položky vyplívá, že mezi respondenty není významnější rozdíl, čemu přizpůsobují své chování. Dalo by se konstatovat, že při svém jednání výrazně neupřednostňují ani jednu variantu, která byla do položky nastavena. Při detailnějším prozkoumání grafu je patrné, že zejména chlapci mají vyrovnané odpovědi u všech tří variant odpovědí.

Položka č. 8**Myslíš, že tě rodiče více chválí nebo trestají?**

- a) chválí
- b) trestají

Graf č. 10: Myslíš, že tě rodiče více chválí nebo trestají?

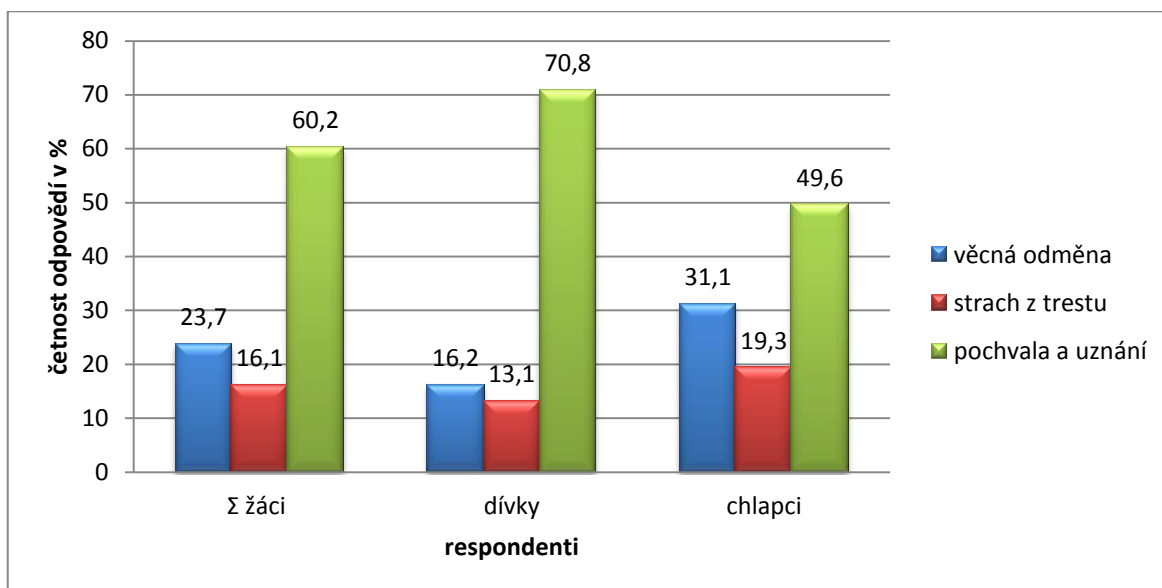
Výsledek, který vzešel z dotazníku pro tuto položku a je graficky znázorněn, je logický. Navazuje na položku číslo 1 a 3, kde je jasně vidět, že děti jsou podle svých odpovědí více chválené než trestané. Tuto odpověď zaškrtnly dvě třetiny respondentů - 72,1% žáků. Velice podobné, až identické byly odpovědi na tuto otázku jak u dívek, tak u chlapců.

Položka č. 9**Co si myslíš, že tě při splnění nějakého úkolu nebo např. zlepšení známek ve škole více motivuje?**

- a) vidina nějaké věcné odměny
- b) strach z trestu
- c) pochvala a uznání rodičů

Odpovědi na položku č. 9 jsou zobrazeny v grafu č. 11

Graf č. 11: Co si myslíš, že tě při splnění nějakého úkolu nebo např. zlepšení známek ve škole více motivuje?

Pochvala a uznání od rodičů je pro děti více motivační prostředek, než věcná odměna, nebo pohrůžka trestem. Myslí si to šedesát procent dotázaných žáků. Když se podíváme na detailnější rozvržení odpovědí podle pohlaví, vidíme, že pochvala jako motivátor ve výchově je na prvním místě pro 70,8% dívek. U chlapců je také pochvala na prvním místě, ale chlapci by také preferovali jako motivační prvek za své jednání odměnu ve formě věcných dáreků a to v 31% odpovědí na tuto položku.

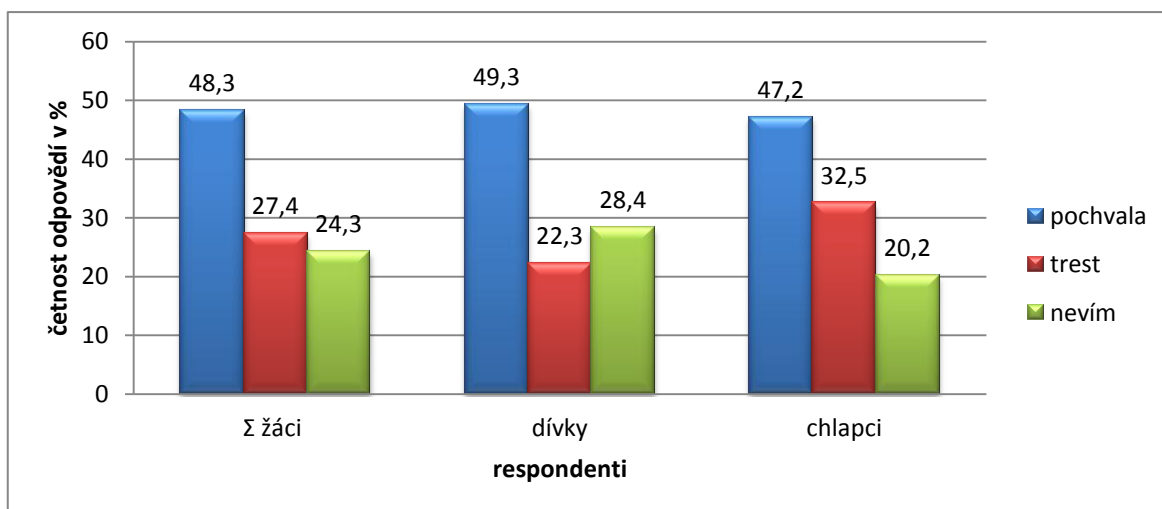
Položka č. 10

Co si myslíš, že je účinnější?

- a) pochvala
- b) trest
- c) nevím

Odpovědi na položku č. 10 jsou zobrazeny v grafu č. 12

Graf č. 12: Co si myslíš, že je účinnější?

Jak lze pozorovat z grafického znázornění odpovědí respondentů, tak pochvala je neúčinnější výchovný prostředek. Odpovědi na tuto položku potvrzují výsledky na předchozí položku, kde pochvala byla výrazným motivačním prostředkem v jednání respondentů. Na tomto tvrzení se shodly dívky i chlapci přibližně stejným počtem odpovědí vyjádřených v procentech.

Zhodnocení prvního oddílu druhé části dotazníku

První oddíl druhé části dotazníku byl sestaven z deseti položek, které byly zaměřeny na zjištění, zda má na výchovu dítěte větší účinek chválení, nebo trestání. Podle vyhodnocení poslední položky, tedy položky č. 10 můžeme konstatovat, že chválení je při výchově dítěte účinnější než trestání. Pokud se podíváme zpět na předcházející položky, tak zjistíme, že tuto skutečnost potvrzují i výsledky odpovědí respondentů z dalších položek, jako je tomu například u položky č. 5, 7 a 9. Ostatní položky v prvním oddíle zkoumaly frekvenci odměn a trestů, kdo je nejčastěji v rodině uděluje a jaký mají pochvaly a tresty vliv na další jednání dítěte - položka č. 6. Po zhodnocení všech položek můžeme tedy na výzkumnou otázku - *Je chválení dětí účinnější než trestání?* - odpovědět, že **je účinnější**. **Tímto můžeme také verifikovat tvrzení stanovené v Hypotéze č. 1 - Pochvala má větší účinek (je efektivnější) než trest.**

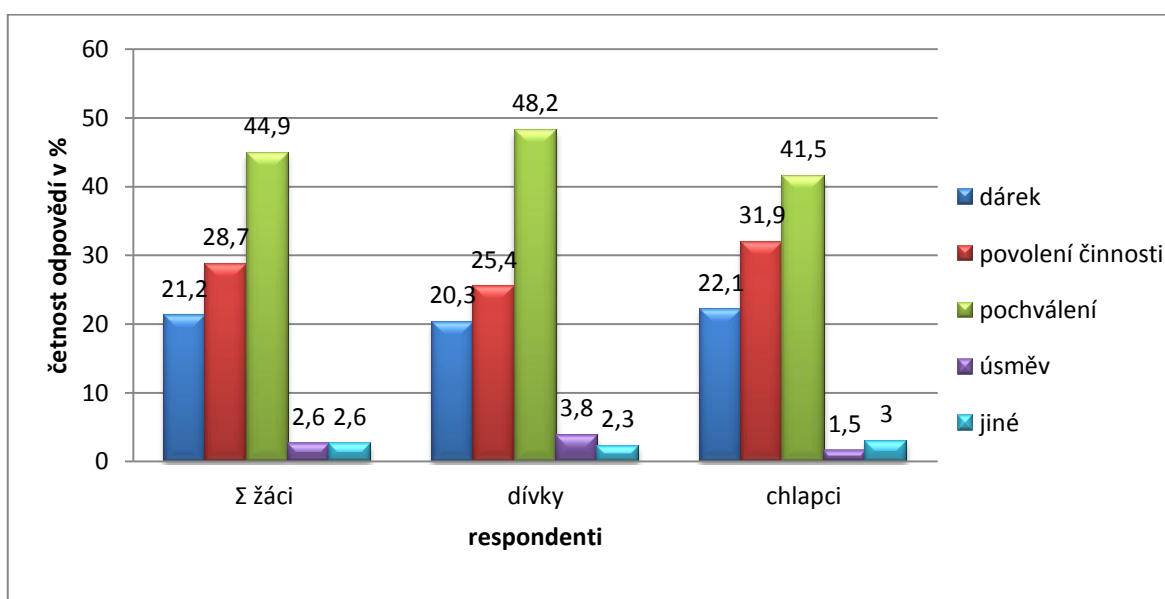
Do druhého oddílu druhé části dotazníku byly zakomponovány položky zaměřené na zjištění, jakým způsobem jsou děti svými rodiči nejčastěji odměňovány.

Položka č. 11

Co si představuješ pod slovem odměna?

- a) dárek
- b) povolení oblíbené činnosti
- c) pochválení za dobře odvedenou práci
- d) úsměv
- e) jiné (uved')

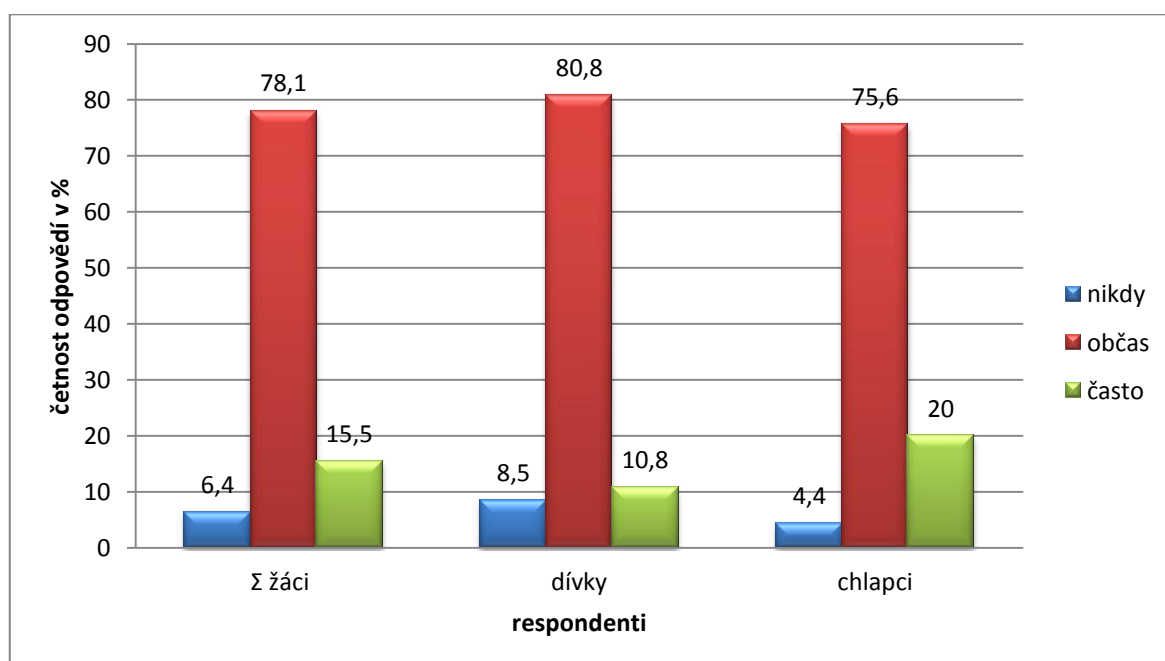
Graf č. 13: Co si představuješ pod slovem odměna?

Z údajů zaznamenaných v grafu vyplývá, že pod pojmem odměna si největší část respondentů (44,9%) představuje pochválení od rodičů. Domníval jsem se, že v této položce budou odpovědi 11b) a 11c) velmi těsné, nebo že větší počet odpovědí připadne na odpověď 1b). Děti v tomto věku jsou ještě hravé a tak povolení zahrát si hru po internetu s kamarády jsem považoval za prioritní. Úsměv považovalo za odměnu jen mizivé procento respondentů.

Položka č. 12**Jak často tě rodiče odměňují?**

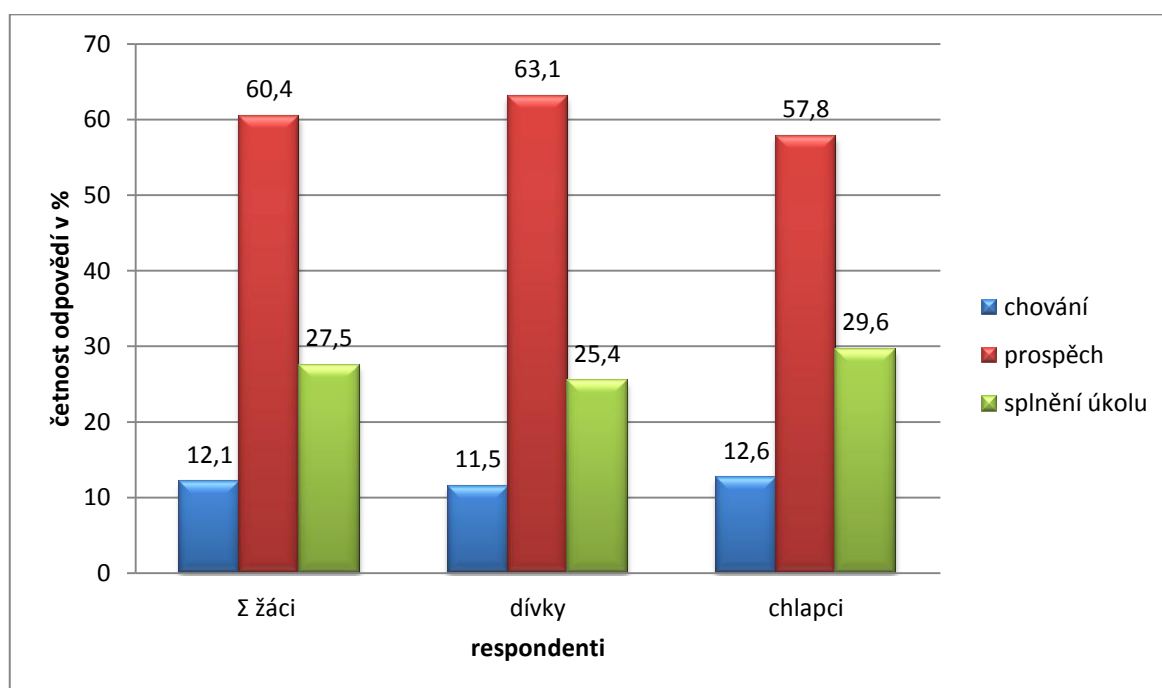
- a) nikdy
- b) občas
- c) často

Graf č. 14: Jak často tě rodiče odměňují?

Většina žáků (78,1%) se shodla na odpovědi 1b). Stejný průběh měl i detailnější pohled na odpovědi chlapců i dívek. Z grafu je patrné, že s odměnami to rodiče rozhodně nepřehánějí, poněvadž časté odměňování po určité době ztrácí smysl a stalo by se dokonce kontraproduktivním.

Položka č. 13**Za co tě rodiče nejčastěji odměňují?**

- a) za dobré chování
- b) za prospěch ve škole
- c) za splnění nějakého úkolu

Graf č. 15: Za co tě rodiče nejčastěji odměňují?

Tato otázka byla položena záměrně, protože jsem si chtěl ověřit, že žáci jsou ve většině případů odměňováni především za své výsledky ve škole. Pro některé rodiče je však školní prospěch samozřejmostí a odměňují své děti za splnění nějakého úkolu. Tato odpověď byla zaznamenána ve dvaceti sedmi procentech odpovědí.

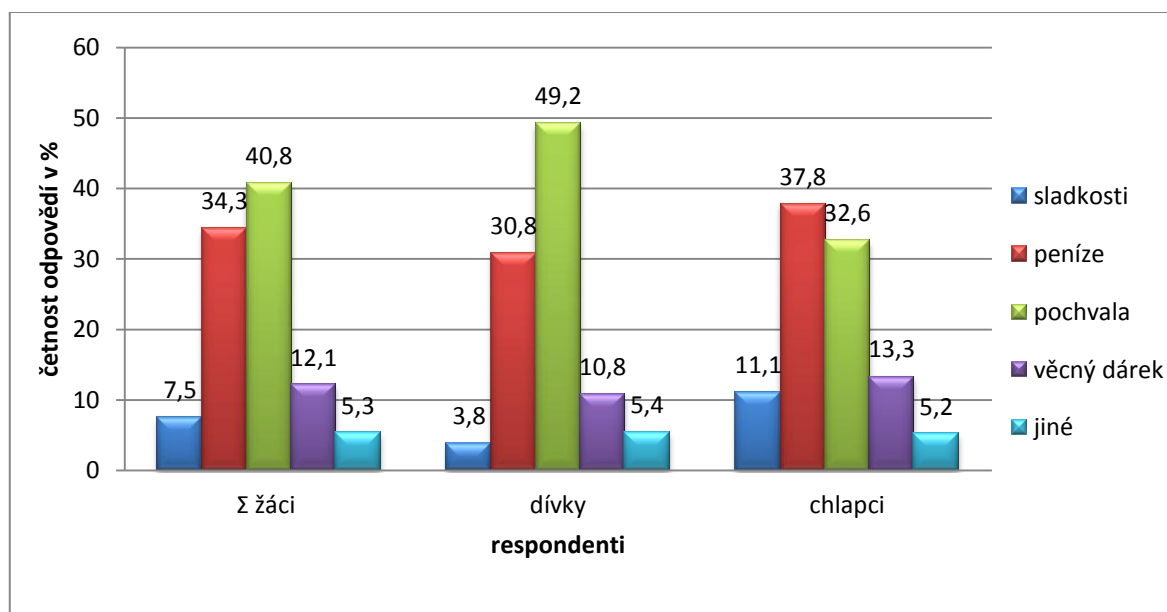

Položka č. 14

Co je pro tebe největší odměnou?

- a) sladkosti
- b) peníze
- c) pochvala
- d) věcný dárek
- e) jiné (uved')

Graf č. 16: Co je pro tebe největší odměnou?

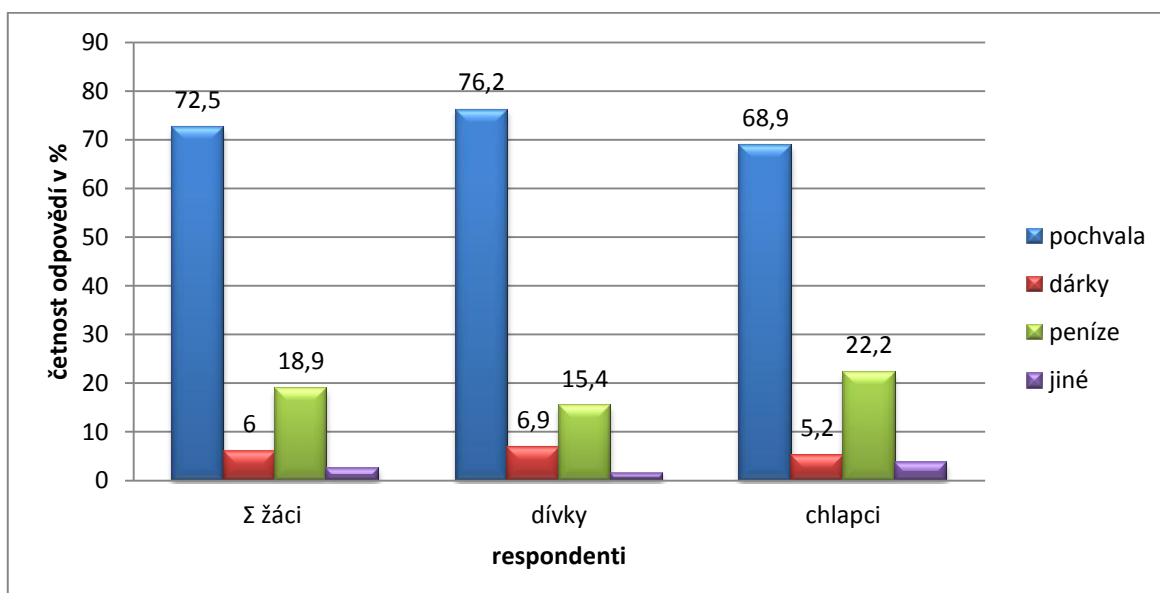
Výše kapesného by mohla být v určitých situacích motivačním prostředkem k tomu, aby žák zvýšil svoje úsilí. Z grafického znázornění odpovědí respondentů je však opět největší odměnou pochvala. Peníze však jako odměna byly taky frekventovanou odpovědí a jak je vidět v grafickém znázornění, tuto možnost preferovali nejvíce chlapci. U děvčat byla jako největší odměna volena odpověď "pochvala". Věcný dárek byl třetí nejčastější odpovědí respondentů.

Položka č. 15

Jak tě rodiče nejčastěji odměňují?

- a) chválí mě
- b) věcné dárky
- c) peníze
- d) jiné (uved')

Graf č. 17: Jak tě rodiče nejčastěji odměňují?

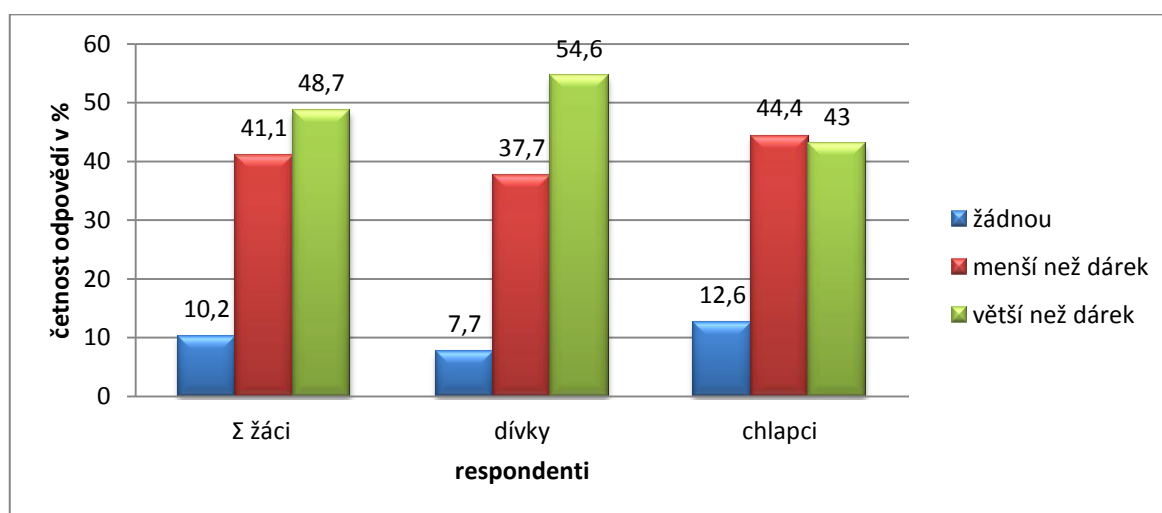
Tato otázka se prolíná s předchozí a zjišťuje, jakým způsobem jsou děti nejčastěji odměňovány rodiči. Nabízí se zde srovnání, co považují děti za nejefektivnější odměnu a jak to vypadá z pohledu rodičů. Z obou položek je vyplívá, že pochvala je pro děti nejceňnější a rodiče ji také nejčastěji používají. Respondenti uvedly tuto možnost ve více než sedmdesáti procentech svých odpovědí. Peníze byly také pro obě skupiny na druhém místě. Znamená to tedy, že výše kapesného nemá rozhodující vliv na jejich chování. Různé dárky využívá jako výchovný prostředek jen malé procento rodičů.

Položka č. 16

Jakou má pro tebe pochvala jako odměna cenu?

- a) žádnou
- b) menší než dárek, nebo peníze
- c) větší než dárek, nebo peníze

Graf č. 18: Jakou má pro tebe pochvala jako odměna cenu?

I poslední položka potvrdila, že pochvala má velký vliv na chování respondentů. Skoro padesát procent ze všech dotázaných respondentů se rozhodlo pro variantu, kde odměna má větší cenu než nějaký věcný dárek. Pro pochvalu se rozhodlo celkem 50,4% děvčat a 43% chlapců. U chlapců však zvítězila o nepatrnou část hlasů varianta odpovědi 16b).

Zhodnocení druhého oddílu druhé části dotazníku

V této části dotazníku byla testována hypotéza, zda nejčastější formou odměny u žáků na II. stupni je pochvala. Podle vyhodnocení položek v tomto oddíle se tato skutečnost potvrdila. Převážná část respondentů z řad žáků tvrdí, že více než finančními prostředky nebo věcnými dárky jsou odměňováni právě pochvalou. I sami respondenti zastávají názor, že pochvala je pro ně největší odměnou. Na výzkumnou otázku - *Jak nejčastěji odměňují rodiče své děti?* mohou tedy odpovědět, že **nejčastější** odměnou je pochvala. **Tímto můžeme také verifikovat tvrzení stanovené v Hypotéze č. 2 - Nejčastější formou odměny u žáků II. stupně je pochvala.**

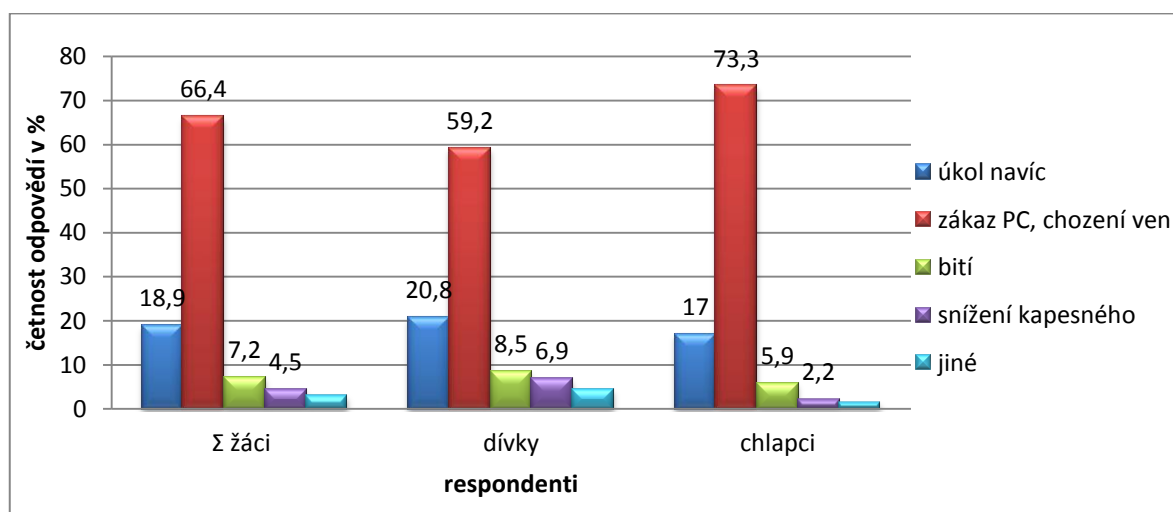
Ve třetím oddíle druhé části dotazníku jsou obsaženy otázky, na základě kterých se budu snažit zjistit, jakou nečastější formu trestu volí rodiče žáků na II. stupni ZŠ.

Položka č. 17

Co si představuješ pod slovem trest?

- a) nějaký úkol navíc
- b) zákaz hraní na počítači, chození ven
- c) bití
- d) snížení kapesného
- e) jiné (uved')

Graf č. 19: Co si představuješ pod slovem trest?

V této položce žáci odpovídali na to, co si představují pod slovem trest. Snížení kapesného nepovažuje za trest ani 5% dotázaných. Je to zcela jistě proto, že potřeba finančních prostředků je v tomto věku ještě velmi malá. Většinu potřeb závislých na financích pro ně zajistí rodiče. S odpovědí 20c) - bití se ztotožnilo pouze 7,2% z celkového počtu dotázaných. Tuto skutečnost přikládám k tomu, že fyzické tresty jsou dlouhodobě na ústupu a nahrazují je tresty, které jsou efektivnější. Těmi jsou například zákaz nebo omezení oblíbené činnosti. Tou může být například zákaz používání PC k různým hrám, nebo jako prostředku ke sdílení různých sociálních sítí. Mezi další takové potrestání patří i zákaz chození ven. Ať je toto chození ven spojené s různými zájmovými kroužky, nebo

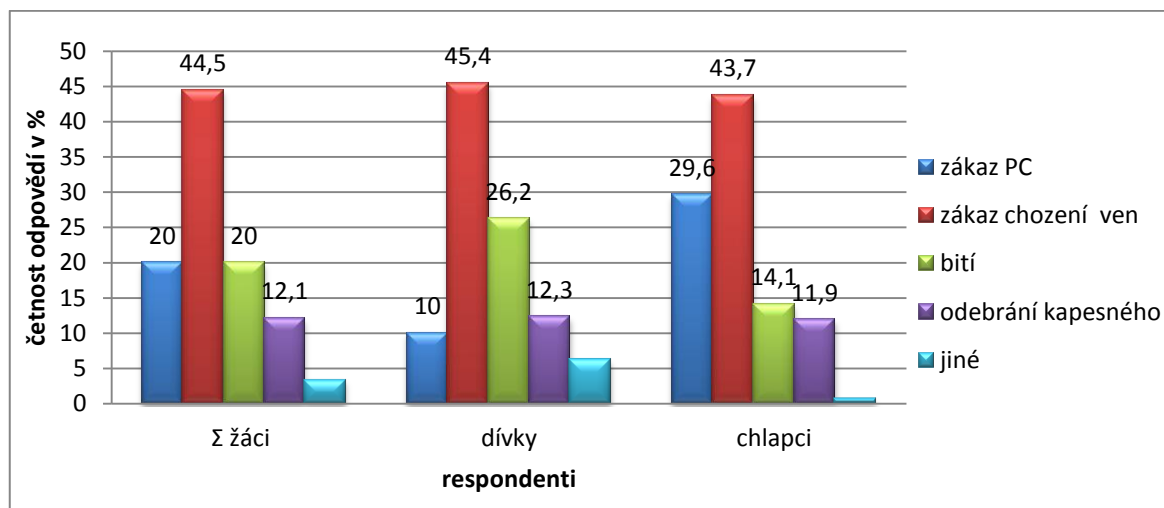
jen tak různé setkávání se se svými vrstevníky. Na tuto nabízenou možnost odpovědi, tedy 20b) - zákaz PC, chození ven - reagovala velmi výrazná skupina respondentů - 66,4% všech dotázaných. V detailnějším náhledu na graf je vidět, že dívky i chlapci odpovídali na položku č. 20 téměř shodně.

Položka č. 18

Co považuješ pro sebe za nejhorší trest?

- a) zákaz hraní na počítači
- b) zákaz chození ven
- c) bití
- d) odebrání kapesného
- e) jiné (uved')

Graf č. 20: Co považuješ pro sebe za nejhorší trest?

U této položky jsem se domníval, že nejčastější odpovědí bude zákaz PC. Avšak podle reakcí respondentů na to, co považují za nejhorší trest je zákaz používání PC a fyzické trestání na stejné úrovni, ale není nejhorší. Nejhorším trestem pro děti v mladším školním věku je zákaz chození ven, stýkat se s kamarády a vrstevníky, užívat si s nimi zábavu a být s nimi ve fyzickém kontaktu. Tuto variantu odpovědi preferuje 44,5% respondentů. Obdobné procento odpovědí je také z pohledu gender. Zde se pouze liší položka bití

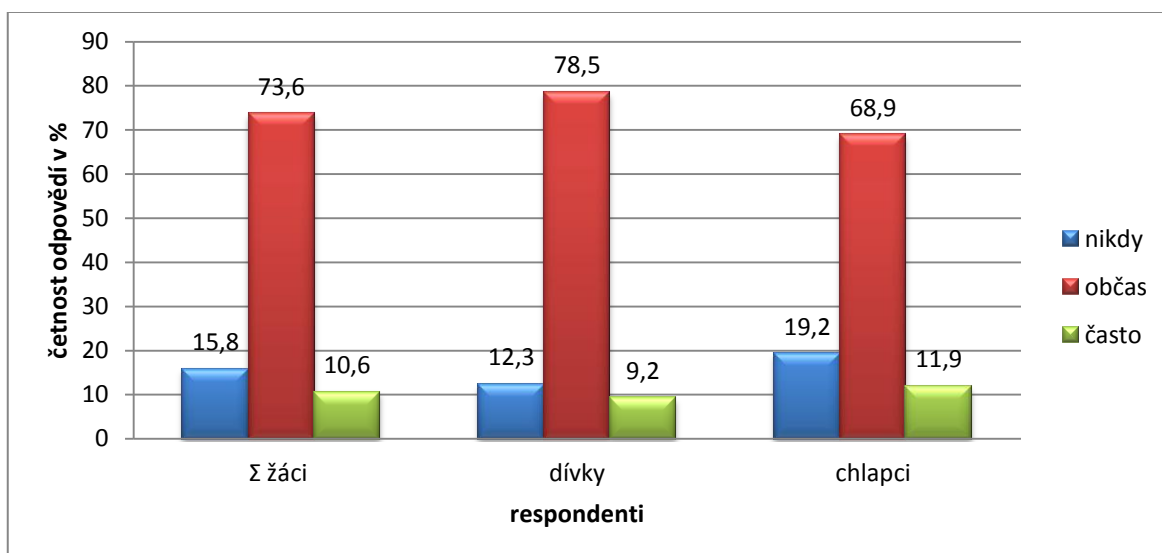
a zákaz PC. Dívky mají větší strach z fyzického trestu a pro chlapce je ve velké míře nepřijatelný trest, kterým budou omezeni v používání PC.

Položka č. 19

Jak často tě rodiče trestají?

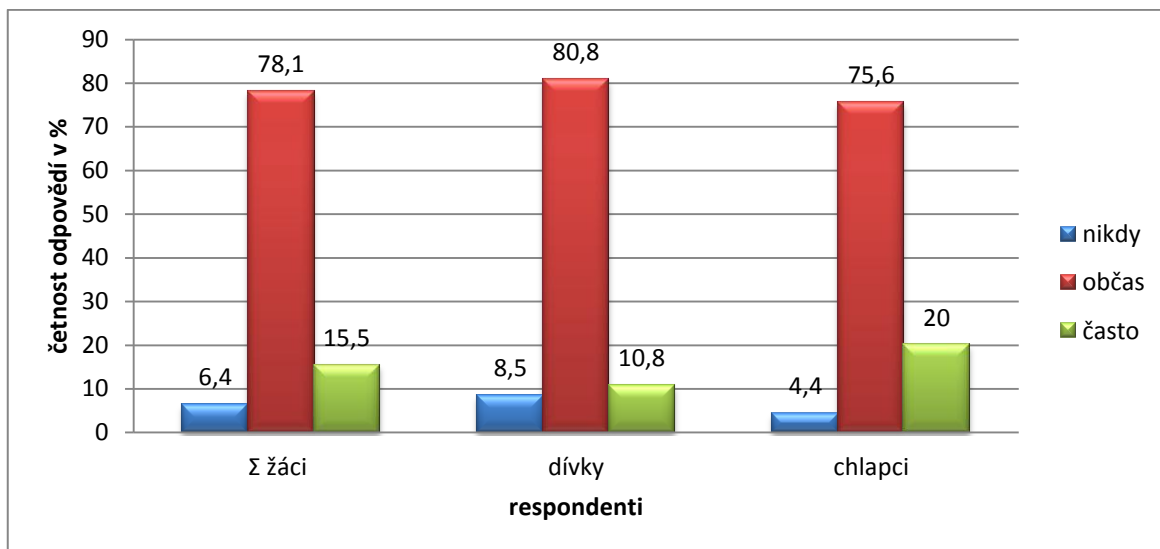
- a) nikdy
- b) občas
- c) často

Graf č. 21: Jak často tě rodiče trestají?

Tato položka je zde pro ověření toho, zda se rodiče zajímají o výchovu svých dětí a zda je za jejich jednání nějakým způsobem odměňují, nebo trestají. Pokud respondenti odpovídali na všechny otázky co nejméně, měl by být graf odpovědí na tuto položku velice podobný jako na položku č.12 - Jak často tě rodiče odměňují - uvedený v předchozím oddíle.

Pro lepší orientaci jej zde ještě jednou prezentuji na následující straně.

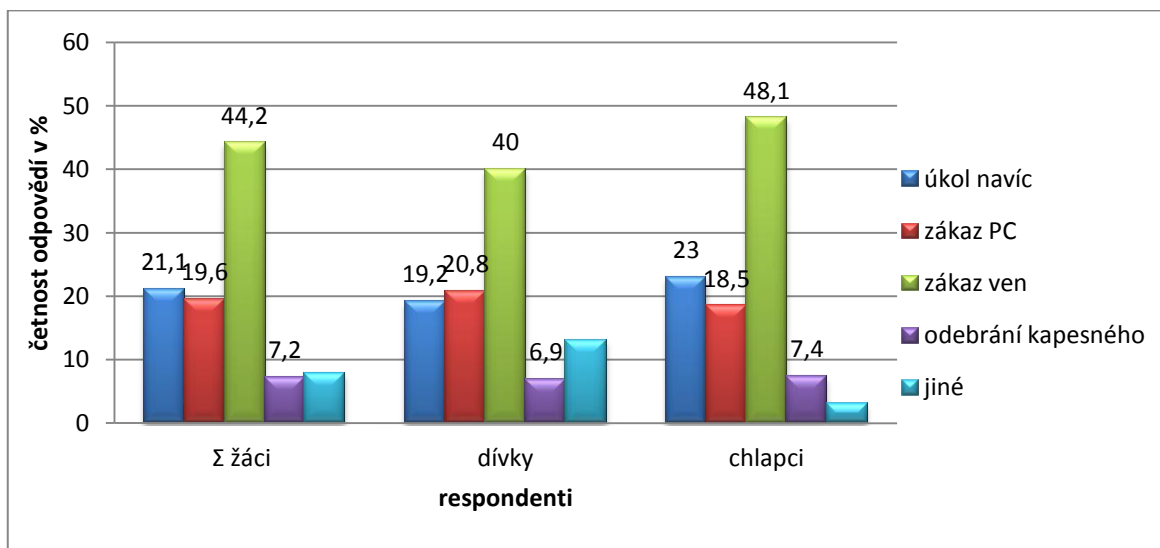

Položka č. 20

Jak tě nejčastěji rodiče trestají?

- a) nějaký úkol navíc
- b) zákaz hraní na počítači
- c) zákaz chození ven
- d) odebrání kapesného
- e) jiné

Graf č. 22: Jak tě nejčastěji rodiče trestají?

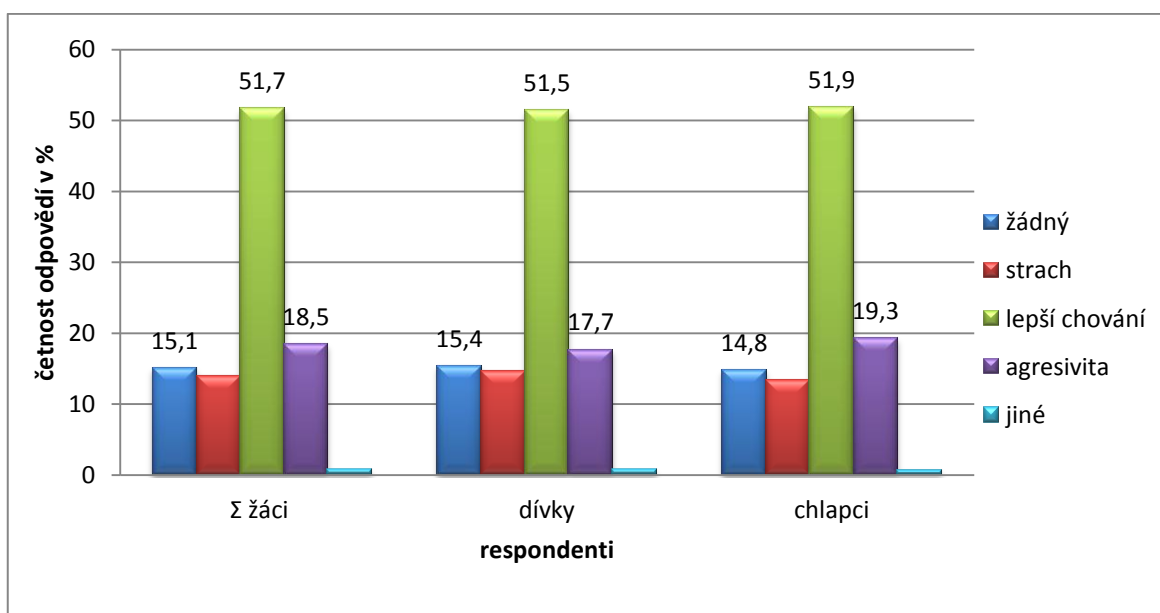
U této položky jsem opět předpokládal, že nejčastějším trestem bude varianta 20b), tedy zákaz PC. Avšak při hlubším zkoumání, zejména ve třetí části dotazníku jsem zjistil, že zákaz PC toho mnoho neřeší. Většina výuky se v této době již neobejde bez počítače. Získávání určitých informací je zcela závislé na internetu. Zákaz používání PC by tedy nebylo zcela efektivní. Z grafu jednoznačně vyplývá, že rodiče nejčastěji své děti trestají zákazem chování ven. To řeší 44,2% rodičů. Z výsledků prezentovaných v položce č. 18, kde respondenti uvádějí, který trest považují pro sebe za nejhorší, vyplývá, že nejvíce ovlivní respondentovo chování, nebo jeho školní prospěch právě zákaz chování ven. Ve variantě odpovědi 20e) uváděli respondenti nejčastěji bití a nadávky.

Položka č. 21

Jaký má pro tebe trest efekt?

- a) žádný
- b) mám z něj strach
- c) motivuje mě k lepšímu chování
- d) po trestu bývám agresivnější
- e) jiné

Graf č. 23: Jaký má pro tebe trest efekt?

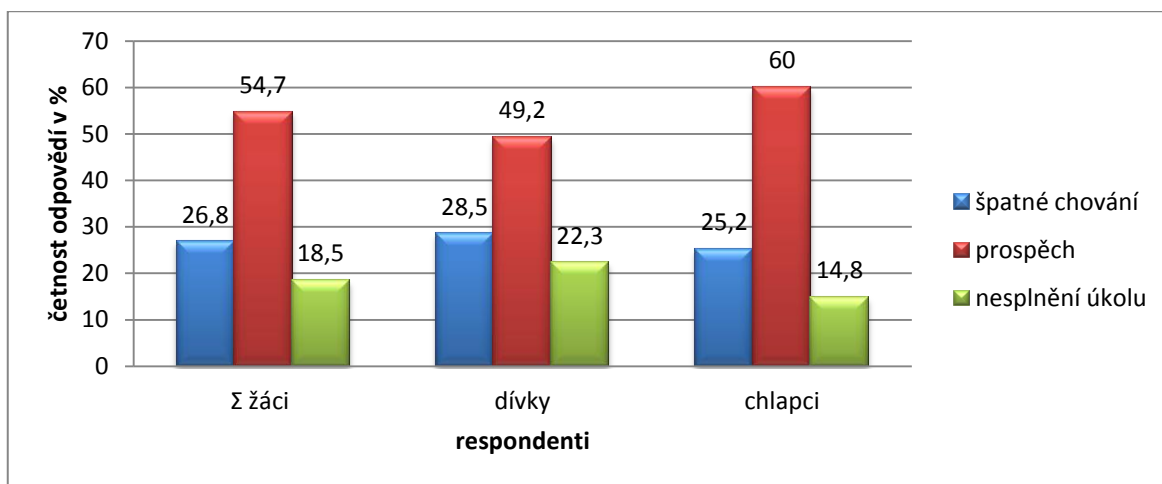
Protože výzkum probíhal za účasti respondentů ve věku dvanácti až šestnácti let, je zcela přirozené, že na velkou část - 18,5% ze všech dotázaných má trest efekt v podobě zvýšené agresivity. Zvýšená agresivita je pro toto bouřlivé období ve vývoji jedince zcela přirozená aktivita. Zhruba stejné množství respondentů uvedlo, že z trestu má strach, nebo že trest pro ně nemá žádný výchovný charakter. Poučení se z trestu a zlepšení svého přístupu k okolí, nejen ve formě lepšího chování, ale s tím souvisejícím i lepším školním prospěchem bylo odpovědí pro více než polovinu respondentů, přesněji pro 51,7% všech dotázaných, což považují za velmi výrazný výsledek šetření v této položce.

Položka č. 22

Za co tě rodiče nejčastěji trestají?

- a) za špatné chování
- b) za prospěch ve škole
- c) za nesplnění nějakého úkolu

Graf č. 24: Za co tě rodiče nejčastěji trestají?

Z odpovědí na tuto položku jasně vyplívá, že děti jsou nejčastěji trestané za školní prospěch. Tuto odpověď uvedlo 54,7% ze všech dotázaných. Z tohoto grafu vyplívá, že většině rodičů velmi záleží na tom, jak prospívá jejich dítě. Zajímalo mě také, jak často jsou od rodičů trestáni za prospěch žáci devátých tříd, kdy se v tomto ročníku většinou rozhoduje o tom, jakou střední školu budou žáci navštěvovat po ukončení školy základní.

Zjištěné hodnoty jsou uvedené v tabulce pod textem. Dalším nejčastějším trestáním bylo špatné chování. Žáci prochází bouřlivým obdobím, prožívají pubertu a jedním ze znaků tohoto úseku dospívání je vzdor. Proto je celkem logické, že vedle prospěchu je nejčastější postih právě za špatné chování. Tuto odpověď volilo 26,8% dotázaných respondentů.

Tabulka č. 3: Četnost odpovědí v položce č. 22 na variantu odpovědi 22b)

odpověď 22b)	dívky 7.třída	dívky 8.třída	dívky 9.třída	chlapci 7.třída	chlapci 8.třída	chlapci 9.třída	celkem
absolutní četnost	27	22	15	25	28	28	145
relativní četnost	18,6%	15,2%	10,4%	17,2%	19,3%	19,3%	100%

Z hodnot v tabulce je zřejmé, že trestání žáků devátých tříd za prospěch není nijak dramatické a je dokonce nejmenší ze zkoumaného vzorku, ve kterém byli žáci sedmých, osmých a devátých tříd.

Zhodnocení třetího oddílu druhé části dotazníku

Při testování poslední hypotézy bylo zjištěno, že nejčastější formou trestu žáků na II. stupni není zákaz práce na PC, jak jsem před šetřením předpokládal. Nejčastější formou trestání žáků na II. stupni je podle odpovědí respondentů na položky ve třetím oddíle zákaz chození ven. Toto tvrzení se opírá o odpovědi na položku č. 18, která je dále konkretizovaná položkou č. 20. Po zhodnocení všech položek můžeme tedy na výzkumnou otázku - *Jaká forma trestu je v současnosti rodiči nejvíce preferována?* - odpovědět, že nejčastější formou trestu je u žáků II. stupně **zákaz chození ven**. Tím bylo **vyvráceno** tvrzení stanovené v Hypotéze č. 3 - *Nejčastější formou trestu je u žáků na II. stupni zákaz práce (hry) na počítači.*

V závěrečné části dotazníku měli respondenti napsat svoje nápady a připomínky k tomu, jak by podle nich mělo vypadat odměňování a trestání dětí rodiči.

Jejich odpovědi se i přes věkovou rozdílnost velmi shodovali. Mezi nejčastější názory na odměny patřilo chválení a povolení oblíbené činnosti. Tou jsou myšleny ve většině případů kroužky. Dostí frekventovaným názorem na odměny bylo také hraní na PC a dalších elektronických zařízeních. Mezi tresty jednoznačně převládal zákaz chození ven a následovalo neumožnění hraní her na PC.

V následujících odstavcích jsou autentické nápady respondentů na téma "**Jak by podle tebe mělo vypadat odměňování a trestání dětí rodiči**":

1/ "Odměňování by nemělo být rozhodně kapesné, protože pak jde jen děckám o ty peníze, podle mě by měla být odměna třeba že jde maminka nebo tatínek se svým dítětem do města a udělají si pěkný den a dítě si může něco koupit."

"Tresty by se neměly dávat jako je: zákaz chození ven, hraní na PC apod., protože když se zakáže chodit ven, je to jen horší. Dítě pak může utéct z domu, nebo být agresivní a vůbec ho to nezmění, akorát se tak buduje špatný vztah s rodiči. Když se dítě špatně chová nebo něco provede, měl by si s ním o tom rodič popovídat a zjistit důvod, proč se takovým způsobem dítě zachovalo."

2/ "Nejlépe je dítě odměněno když ho někdo pochválí, nebo mu dá nějaký dárek. Největším trestem je v dnešní době zakázání PC, TV a chození ven..."

3/ "Pokud možno nechat ho na pokoji a jen výjimečně ho do něčeho nutit, neřvat na něj a ani ho netrestat, pokud neudělal něco opravdu špatného. A už vůbec se nestarat o to, co dělá venku, nebo na PC (nechte mu soukromí). Protože pokud na něj budete rvát a pořád ho do něčeho nutit, tak ho možná naučíte poslušnosti, ale počítejte s tím, že vás pravděpodobně začne nenávidět."

4/ *"Rodiče by měli děti motivovat, ale ne rozmazlovat. Měli by je odměňovat například za známky ve škole. I pochvala je odměna. Neměli by děti za trest být, ale spíše dát úkol navíc, nebo jim něco zabavit. Trest za něco špatného by měl děti poučit..."*

5/ *"Děti by se neměly bít, ale to už je dnes (doufám) za námi. Rodiče by neměli odměňovat penězi nebo dárky, podle mě je nejlepší dárek vlídné slovo nebo pochvala. Věcné dárky by se měly dávat pouze za nějaké výborné výkony, atd."*

5/ *"Tak já kdybych byla rodič, dala bych dětem trest takový, že by nemohli chodit ven, hrát na počítači. A museli by doma uklízet a pomáhat. Naproti tomu, kdyby nosili dobré známky, měli dobré chování, tak bych je odměnila pochvalou, vyznáním, že je mám ráda. Rozhodně by se děti neměly bít, když donesou domů špatnou známku, nebo když neposlechnou."*

Další dva náměty jsou přílohou této práce.

5.5 Závěr praktické části

Dotazníkovým šetřením na ZŠ v Židlochovicích jsem se snažil odpovědět na to, jaký vliv mají odměny a tresty na děti v mladším školním věku. Respondenty byli žáci II. stupně výše jmenované základní školy ve věku od dvanácti do šestnácti let. V hlavní části dotazníku odpovídali respondenti na otázky, které byly uspořádány tak, aby se vždy určitý celek vztahoval k jedné výzkumné otázce. V dílčích závěrech praktické části byla na základě odpovědí potvrzena, nebo vyvrácena hypotéza, která se vztahovala k výzkumné otázce.

V jednotlivých oddílech byla vždy testována jedna hypotéza. Z vyhodnocených odpovědí na jednotlivé položky, bylo možné stanovit, zda je hypotéza přiřazená ke každé výzkumné otázce správná, či nikoliv. Odpovědi byly také pro větší přehlednost upraveny v grafech. Vzhledem k tomu, že se dotazníkového šetření zúčastnily chlapci i dívky, nabídla se možnost testovat i zjištění, jestli chlapci vnímají tresty a odměny odlišně od dívek, nebo jestli je toto vnímání shodné.

Na základě testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku lze konstatovat, že pohlaví výzkumného vzorku nesouvisí s vnímáním trestů a odměn. Mohli bychom ovšem předpokládat, že tomu tak bude, zejména u dívek, které by mohli být vnímavější zejména k trestům.

Výzkumné šetření zaměřené na vliv odměn a trestů na děti v mladším školním věku prokázalo, že **nejběžnějším a také nejúčinnějším trestem pro děti v tomto věku je zákaz chození ven**. Předpokládal jsem, že tím nečastějším trestem bude zákaz práce na PC, protože v současné moderní době je zcela nemyslitelné, že žáci nebudou ke svému každodennímu životu používat počítač. Ať už k práci spojené se školou, nebo k zábavě.

Co se týká vnímání odměn, tam bylo podle mého předpokladu zjištěno, že **pro žáky je nečastější formou odměny pochvala**. Jde o zcela běžný a hojně využívaný prvek odměňování. Žáci tuto formu odměny vnímají jako motivaci a příjemné zadostiučinění za svou dobře odvedenou práci, splnění úkolu nebo za své prosociální chování.

V otázce efektivnosti trestů a odměn jasně vyplynulo, že trest není tím výchovným prostředkem, který má na jedince větší účinek a vliv. I když fyzické trestání mělo v dřívějších dobách svůj specifický psychický účinek, rodiče, jak je možné pozorovat poslední době od tohoto trestu významně ustupují a volí spíše takové tresty, které jsem uvedl v teoretické části diplomové práce. Z pohledu efektivnosti je tedy zřejmé, že ve výchově mají větší vliv odměny, konkrétně pochvala.

Pro větší přehlednost zjištěných skutečností, vyplívajících z dotazníkového šetření jsou pod textem ještě jednou v přehledné formě uvedeny výsledky testovaných hypotéz.

Hypotéza (H₀) č.1 *Pochvala má větší účinek (je efektivnější) než trest.*

Toto tvrzení b y l o verifikováno

Hypotéza (H₀) č.2 *Nejčastější formou odměny u žáků II. stupně je pochvala.*

Toto tvrzení b y l o verifikováno

Hypotéza (H₀) č.3 *Nejčastější formou trestu je u žáků na II. stupni zákaz práce (hry) na počítači.*

Toto tvrzení n e b y l o verifikováno, ze šetření vyplynulo, že nejčastější formou trestu u žáků na II. stupni je zákaz chození ven

ZÁVĚR

Téma mé diplomové práce jsem si nevybral náhodou. Je zaměřené na to, jaký vliv mají odměny a tresty na současné děti v mladším školním věku. Jsem rodič a mám dvě děti, které už si tímto obdobím prošly.

V současné době obě studují na vysokých školách a tak jsem chtěl tímto způsobem získat určitou zpětnou vazbu, zda i v jiných rodinách mají rodiče ke svým potomkům podobný přístup k výchově, jako to bylo v mé rodině. Určitě jen hrstka z nás kdo vychovává děti, nikdy nebo jen velice málo pročítal odbornou literaturu a zjišťoval, jaký že má zaujmout postoj při trestání v případě návalu zlosti z rozbitého talíře svým milovaným synkem. Nebo jak odměnit svou dcerku za to, že pomohla staré paní přes cestu.

Případným čtenářům mé diplomové práce v teoretické části osvětluji význam pojmů, které se podstatně váží k samotným odměnám a trestům. Jsou zde popsány funkce a význam rodiny, její vliv na výchovu a nebo jakým způsobem pomáhá motivace a autorita rodičů ve zdárné výchově dětí.

Stěžejním tématem, které se prolíná oběma částmi mé diplomové práce, tedy tou teoretickou i tou praktickou jsou tresty a odměny, které doprovázejí děti celým jejich obdobím v soužití s rodiči. Jsou zde podrobněji rozebírány typy obou výchovných prostředků, jejich funkce, význam a rizika spojená s udělováním těchto s výchovou neodmyslitelných fenoménů.

Praktická část tematicky navazuje na předchozí teoretickou. Ve svém výzkumu, který byl proveden mezi dětmi mladšího školního věku, jsem se snažil o to, abych co nejpřesněji zdokumentoval, jakým způsobem jsou používány nejběžnější výchovné prostředky, tedy odměny a tresty.

Formou dotazníkového šetření jsem zkoumal a později analyzoval názory a postoje žáků k udělování odměn a trestů. V několika tematických oddílech jsem ověřoval různé hypotézy týkající se současného trendu v odměňování a trestání dětí.

Z výsledků testovaných hypotéz vyplynulo, že z pohledu dětí je při výchově daleko účinnější pochválení za dobře odvedenou práci, ať už se jedná o tu školní, nebo tu mimoškolní. Pochvala je v mnohých případech motivuje k ještě většímu nasazení. Naopak potrestané dítě spíše zatrpkne a k vyšším výsledkům to v žádném případě nevede. Trest je pro děti demotivující výchovný nástroj.

Ve výzkumu, který jsem provedl, mě také zajímalo, jestli se změnil nějakým způsobem jev, na který jsem byl zvyklý já a před tím také moji rodiče. A sice, zda i v dnešní době, době počítačových her a internetových sociálních sítí je zákaz scházení se ve vrstevnických partách venku větší trest, než zabavení PC na určitou dobu. Z výsledků šetření jsem byl překvapený, protože tento trest je stále tím nejúčinnějším a po dlouhou dobu se na tomto faktu prakticky nic nezměnilo.

Jak jsem již uvedl, odměny a tresty patří ve výchově jedince k významným a nejčastěji používaným výchovným prostředkům. Co se týká samotných účinků odměn a trestů, je možné říci, že lepším výchovným prostředkem jsou odměny, protože v dítěti vzbuzují na rozdíl od trestů optimismus a motivaci. Odměny lépe motivují nejen k další efektivnější práci, ale v tomto věku i k učení včetně toho sociálního, což má ve výchovném působení na jedince nezanedbatelný význam.

Rozdílné názory odborníků i laiků poukazují na to, že je nutné se tímto tématem zabývat i nadále. Hledání společné cesty bude vždy prospěšné nejen pro rodiče, ale i pro jejich děti. Věřím, že obsah mé diplomové práce užitečným způsobem poslouží jak rodičům, tak i dalším vychovatelům v jejich výchovné činnosti.

Na závěr bych doporučil všem těm, kteří se zabývají přímou výchovou dětí, aby měli vždy na paměti, že každé dítě je osobností, kterou je třeba nejprve dobře poznat a jedině ten, kdo tento krok nepřeskočí si může být jistý, že ať již dítě potrestá nebo pochválí, bude to pro jeho výchovu vždy správné rozhodnutí.

Svou diplomovou práci bych chtěl uzavřít slovy profesora Zdeňka Matějčka (2007, s. 7):
"Význam odměn a trestů je ve výchově zřejmě stále týž od věků do věků. Jen v různých dobách a společnostech se jedno nebo druhé uplatňuje více nebo méně..."

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BALÁŽ, O. et al. *Sociálne aspekty výchovy*. Bratislava: VEDA. 1981
- [2] BASTIAN, J. *Strafe muss sein?*. Weinheim/Basel: Beltz. 1995. ISBN 9783407251657
- [3] BENDL, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV nakladatelství, 2004. ISBN 80-86642-14-3
- [4] BIDDULPH, S. *Tajemství výchovy šťastných dětí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-334-X
- [5] BINAROVÁ, I. *Partnerství, sexualita a rodina*. 1.vyd. Olomouc: Andragogé – Centrum otevřeného a distančního vzdělávání UP Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0138-X.
- [6] ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7.
- [7] ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3
- [8] DELAROCHE, P. *Rodiče, nebojte se říkat NE*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-347-5
- [9] ELMANOVÁ, O. *Kniha pro dobré rodiče aneb nejlepší hobby – výchova vlastního dítěte*. Praha: Fortuna, 1998. ISBN: 80-7168-530-5.
- [10] GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido 2000. ISBN 80-85931-79-6
- [11] GIDDENS, A. *Sociologie*. 1.vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4
- [12] HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 8071786357
- [13] HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. Praha: SPN, 1977. ISBN 14-478-77
- [14] HRABAL, V., PAVELKOVÁ, I., MAN, F. *Psychologické otázky motivace ve škole*. 2. upr. vyd. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-23487-9
- [15] CHRÁSTKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
- [16] KOPŘIVA, P., NOVÁČKOVÁ, J. *Respektovat a být respektován*. 3.vyd. Kroměříž: Spirála, 2008. ISBN 978-80-904030-0-0
- [17] KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí, výchova*. 1.vyd. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

- [18] KRAUS, B. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2006
- [19] KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
- [20] KUČEROVÁ, S. *Člověk, hodnoty, výchova*. 1. vyd. Prešov: Nakladatelství Manacon, 1996. ISBN 80-85668-34-3
- [21] LACINOVÁ, L., ŠKRDLÍKOVÁ, P. *Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-7
- [22] MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-229-7
- [23] MÁCHOVÁ, J. *Duševní hygiena rodinného života*. Praha: Avicenum, 1974. ISBN 80-7127-026-1
- [24] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9
- [25] MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0853-2
- [26] MATĚJČEK, Z. *Co kdy a jak ve výchově dětí*. 4.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
- [27] MATĚJČEK, Z. *Dítě a rodina*. Praha: SPN, 1992. ISBN 80-04252-36-2
- [28] MATĚJČEK, Z. DYTRICH, Z., *Jak a proč nás trápí děti*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1997. ISBN 80-7169-587-4
- [29] MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. 6.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-270-6
- [30] MERTIN, V. *Na co se často ptáte*. 1.vyd. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-316-9
- [31] MERTIN, V. *Výchova bez trestů*. 1 vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2013. ISBN 978-80-7478-028-8
- [32] PETLÁK, E. *Všeobecná didaktika*. Bratislava: IRIS, 1997. ISBN 80-88778-49-2
- [33] PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-631-4
- [34] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-029-4.
- [35] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6

- [36] RASER, J. *Jak vychovávat děti, se kterými se dá žít*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-459
- [37] ROGGE, J.U. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-088-X
- [38] RYANOVÁ, E. *O rodičích*. Praha: Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-171-9
- [39] SATIROVÁ, V. *Knihy o rodině*, 1.vyd. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-901325-0-2
- [40] SEVERE, S. *Unavuje vás říkat dětem všechno čtyřikrát?* Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0634-7
- [41] SHARRY, J. *Řešíme problémy s výchovou dětí a dospívajících*. 1.vyd. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-1295-0
- [42] STŘELEČEK, S. (ed), *Studie z teorie a metodiky výchovy II*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3687-7
- [43] ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9
- [44] ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.
- [45] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, 1.vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-308-0
- [46] VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0956-0
- [47] VANIČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice-popis-následky*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0814-0
- [48] WYCKOFF, J., UNELLOVÁ B. C. *Výchova bez křiku a pohlavků*. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1193-8.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

- Tabulka č.1 Četnost odpovědí v položce č.1 na variantu odpovědi 1c)*
- Tabulka č.2 Čtyřpolní tabulka pro výpočet chí-kvadrátu*
- Tabulka č.3 Četnost odpovědí v položce č.22 na variantu odpovědi 22b)*
-
- Graf č.1 Odměňují tě rodiče často?*
- Graf č.2 Kdo tě odměňuje častěji?*
- Graf č.3 Trestají tě rodiče často?*
- Graf č.4 Kdo tě trestá častěji?*
- Graf č.5 Výchovný vliv otce*
- Graf č.6 Výchovný vliv matky*
- Graf č.7 Co na tebe víc platí?*
- Graf č.8 Když jsi za své jednání pochválen nebo potrestán, co si děle pamatuješ?*
- Graf č.9 Své běžné chování přizpůsobuješ tomu, aby:*
- Graf č.10 Myslíš, že tě rodiče více chválí nebo trestají?*
- Graf č.11 Co si myslíš, že tě při splnění nějakého úkolu nebo např. zlepšení známek ve škole více motivuje?*
- Graf č.12 Co si myslíš, že je účinnější?*
- Graf č.13 Co si představuješ pod slovem odměna?*
- Graf č.14 Jak často tě rodiče odměňují?*
- Graf č.15 Za co tě rodiče nejčastěji odměňují?*
- Graf č.16 Co je pro tebe největší odměnou?*
- Graf č. 17 Jak tě rodiče nejčastěji odměňují?*
- Graf č.18 Jakou má pro tebe pochvala jako odměna cenu?*
- Graf č.19 Co si představuješ pod slovem trest?*
- Graf č.20 Co považuješ pro sebe za nejhorší trest?*

Graf č.21   Jak často tě rodiče trestají?

Graf č.22   Jak tě nejčastěji rodiče trestají?

Graf č.23   Jaký má pro tebe trest efekt?

Graf č.24   Za co tě rodiče nejčastěji trestají?

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha **P1** Dotazník pro žáky
- Příloha **P2** Názor žáků
- Příloha **P3** Názor žáků

Příloha P1

Dobrý den,

jmenuji se Petr Čermák a jsem studentem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Rád bych tě požádal o vyplnění následujícího dotazníku. V rámci své diplomové práce zpracovávám téma týkající se odměn a trestů ve výchově. Cílem tohoto dotazníku je zjistit, jaké zkušenosti mají žáci na druhém stupni ZŠ s odměnami a tresty, co se jim pod těmito pojmy vybaví a za jaké situace jsou děti v rodině nejčastěji odměňovány a trestány.

Tvé odpovědi pro mě budou velmi důležitým zdrojem informací. Rád bych tě zároveň ujistil, že tvoje účast je zcela dobrovolná a poskytnutá data budou využita pouze pro potřeby diplomové práce.

Předem ti mnohokrát děkuji za tvůj čas i tvoji vynaloženou energii.

Pozorně si přečti otázku a vyber vždy jen jednu odpověď, která nejvíce vystihuje, jak to u vás doma chodí. Vybranou odpověď zakřížkuj.

Ještě jednou mi dovolu tě ujistit o tom, že všechny informace, které zde uvedeš jsou anonymní a budou použity pouze pro účely diplomové práce.

Vliv odměn a trestů na děti v mladším školním věku

DOTAZNÍK

I. - UDAJE O RESPONDENTOVI

Dotazník vyplňuje:

- a) dívka
- b) chlapec

Kterou třídu navštěvuješ?

- a) sedmou
- b) osmou
- c) devátou

II. - ODMĚNY A TRESTY

oddíl č. 1

<p>1. Odměňuji tě rodiče často?</p> <p>a) ano ☐</p> <p>b) ne ☐</p> <p>c) nedokážu posoudit ☐</p>	<p>6. Když jsi za své jednání pochválen nebo potrestán, co si déle pamatuješ?</p> <p>a) pochvalu ☐</p> <p>b) trest ☐</p>
<p>2. Kdo tě odměňuje častěji?</p> <p>a) maminka ☐</p> <p>b) tatínek ☐</p> <p>c) oba společně ☐</p> <p>d) někdo jiný (uveď kdo)..... ☐</p>	<p>7. Své běžné chování přizpůsobuješ tomu, aby:</p> <p>a) jsi byl chválen(a) ☐</p> <p>b) jsi nebyl trestán(a) ☐</p> <p>c) nepřizpůsobuji ho ani odměnám, ani trestům ☐</p>
<p>3. Trestají tě rodiče často?</p> <p>a) ano ☐</p> <p>b) ne ☐</p> <p>c) nedokážu posoudit ☐</p>	<p>8. Myslíš, že tě rodiče více chválí nebo trestají?</p> <p>a) chválí ☐</p> <p>b) trestají ☐</p>
<p>4. Kdo tě trestá častěji?</p> <p>a) maminka ☐</p> <p>b) tatínek ☐</p> <p>c) oba společně ☐</p> <p>d) někdo jiný (uveď kdo)..... ☐</p>	<p>9. Co si myslíš, že tě při splnění nějakého úkolu nebo např. při zlepšení známek ve škole více motivuje?</p> <p>a) vidina nějaké věcné odměny ☐</p> <p>b) strach z trestu ☐</p> <p>c) pochvala a uznání rodičů ☐</p>
<p>5. Co na tebe víc platí?</p> <p>a) pochvala ☐</p> <p>b) trest ☐</p>	<p>10. Co si myslíš, že je účinnější?</p> <p>a) pochvala ☐</p> <p>b) trest ☐</p> <p>c) nevím ☐</p>

otoč na další stranu

oddíl č. 2

11. Co si představuješ pod slovem odměna?	14. Co je pro tebe největší odměnou?
a) dárek ☐	a) sladkosti ☐
b) povolení oblíbené činnosti ☐	b) peníze ☐
c) pochválení za dobře odvedenou práci ☐	c) pochvala ☐
d) úsměv ☐	d) věcný dárek ☐
e) jiné (uveď)..... ☐	e) jiné (uveď)..... ☐
12. Jak často tě rodiče odměňují?	15. Jak tě rodiče nejčastěji odměňují?
a) nikdy ☐	a) chválí mě ☐
b) občas ☐	b) věcné dárky ☐
c) často ☐	c) peníze ☐
	d) jiné (uveď)..... ☐
13. Za co tě rodiče nejčastěji odměňují?	16. Jakou má pro tebe pochvala jako odměna cenu?
a) za dobré chování ☐	a) žádnou ☐
b) za prospěch ve škole ☐	b) menší než dárek, nebo peníze ☐
c) za splnění nějakého úkolu ☐	c) větší než dárek, nebo peníze ☐

oddíl č. 3

17. Co si představuješ pod slovem trest?	20. Jak tě nejčastěji rodiče trestají?
a) nějaký úkol navíc ☐	a) nějaký úkol navíc ☐
b) zákaz hrani na počítači, chození ven ☐	b) zákaz hrani na počítači ☐
c) bití ☐	c) zákaz chození ven ☐
d) snížení kapesného ☐	d) odebrání kapesného ☐
e) jiné (uveď)..... ☐	e) jiné (uveď)..... ☐
18. Co považuješ pro sebe za nejhorší trest?	21. Jaký má pro tebe trest efekt?
a) zákaz hrani na počítači ☐	a) žádný ☐
b) zákaz chození ven ☐	b) mám z něj strach ☐
c) bití ☐	c) motivuje mě k lepšímu chování ☐
d) odebrání kapesného ☐	d) po trestu bývám agresivnější ☐
e) jiné (uveď)..... ☐	e) jiné (uveď)..... ☐
19. Jak často tě rodiče trestají?	22. Za co tě rodiče nejčastěji trestají?
a) nikdy ☐	a) za špatné chování ☐
b) občas ☐	b) za prospěch ve škole ☐
c) často ☐	c) za nesplnění nějakého úkolu ☐

otoč na další stranu

Příloha P2

III. - PŘIPOMÍNKY A NÁMĚTY

Vžij se prosím do role svých rodičů a zkus pár slovy napsat nápady a připomínky k tomu, jak by podle tebe mělo vypadat odměňování a trestání dětí rodiči.

Moje rodiče mě neustále nadávají a hodně často bijou za třeba špatně udělaný úkol když pracuji. Tězka jsem sbíral klíče. Když jsem přišel k domu tak jsem si toho všiml, ale nechtěl jsem je hledat, protože jsem měl strach že na mě bude zase máma křičet.

Oběhl jsem trávu a šel domů. Když jsem to viděl řekl mámě hned dostala ráčkovat vstěku. Jechditi jsme po abych Zichochovicích a hledali je. Přenášeli jsme je. Doma mě pose čekala přednáška a kam co jsem udělal. Chemiké jsem dostal za facku a maminka mi nadávala že jsem nej mentální postřizimá. Maminka nevěděla že jsem sbíral klíče ale věděla že jsem je nezavolal.

Už mám prosbu strach je cokoli říct. Jáda si se mě ještě díval sranda proč jsem smutný. Zákazali mi úplně VSECHNO. ~~Už~~ Jelikoz semičku chodil ve m tak chodím po škole s kamarády na kartáčku a ho mě zakázali. Zakázali mi mobil počítač, table a ~~to~~ Každý den na mě křičí, nikdy bych nejraději utekl a schoval se před celým světem. Mám rodiče rád, ale nikdy bych je radši nechtěl... Já bych svoje dítě vychovával úplně jinak. Nejsm na takovito zakazování, proč bych mu jinom knihu nedal a jinak nic. ~~Moji rodiče~~ Moje máma je úplně jiná než já. Já jsem po škole. ~~Jeem~~ Mám rád sranda, kamarády a prosbu si chci užít život. Ale jak když jsem samý doma? Každý den se těším do školy až ~~to~~ vypadnu z domu...!

Děkuji ti za svědomité vyplnění dotazníku.

Příloha P3

III. - PŘIPOMÍNKY A NÁMĚTY

Vžij se prosím do role svých rodičů a zkus pár slovy napsat nápady a připomínky k tomu, jak by podle tebe mělo vypadat odměňování a trestání dětí rodiči.

Podle mě by se děti měli trestat opravdu jen tehdy, když udělají nějaký průšvih nebo se věnují vandalismu ajiné.
Je zbytečné nás trestat za to, že si neuklidíme pokoj hned, jak nám rodiče přikáží. Vždyť my si ten pokoj uklidíme třeba za pět minut, ale uklidíme ho a to je podle mě důležité. Na odměny si nestěžují rodiče mě odměňují celkem často, dostávám kapesní a když se snažím se škole víceméně mi třeba do cukrárny. Ale, mě rodiče chválí celkem málo. Pokud někdy budu rodič nejspíš se vyovazují tomu, abych dítě byla, budu se snažit na něj být hodná, ovšem jestli si někdy zaslouží na zadek tak to udělám.

Děkuji ti za svědomité vyplnění dotazníku.